

Åsumfältets natur- och kulturvärden belysta genom dess historia



Vattenriket i fokus 2009:06

Nils-Otto Nilsson
Ekoscandica Naturguide AB
Maj 2008

Titel:	Åsumfältets natur- och kulturvärden belysta genom dess historia
Utgiven av:	Biosfärkontoret Kristianstads Vattenrike
Författare:	Nils-Otto Nilsson Ekoscandica Naturguide AB
Foton:	Nils-Otto Nilsson
Kartunderlag:	Se källförteckningen.
Copyright:	Biosfärkontoret Kristianstads Vattenrike, samt författare.
Upplaga:	50 ex
Rapportserien Vattenriket i fokus:	Rapport: 2009:06
ISSN:	1653-9338
Layout:	Författaren
Tryck:	Länsstyrelsen i Skåne län
Omslagsbild:	Åsumfältet. Foto Nils-Otto Nilsson

Innehåll

Förord	5
Åsumfältet	6
<i>Avgränsning</i>	6
<i>Sammanfattning</i>	7
Geologi	8
<i>Berggrund och jordmån</i>	8
<i>Åsumfältets sandmarker</i>	8
Förhistorisk tid	10
<i>Tidiga spår från stenåldern</i>	10
<i>Bronsåldern och Åsums gravhögar</i>	10
<i>Åsums bybildning under järnåldern</i>	11
Medeltid	13
<i>Norra Åsums socken och kyrka</i>	13
<i>Organisationen i byarna kring Åsum</i>	13
<i>Byn Åsums utveckling under tidig medeltid</i>	14
<i>Länsherrar och herresäten</i>	15
Historisk tid	17
<i>Reformationen och dess konsekvenser</i>	17
<i>När befästningsstaden anlades</i>	17
<i>Från danskt till svenskt territorium</i>	18
<i>Linné på genomresa</i>	20
<i>Skiftesreformernas tid</i>	21
<i>Skiftesförhandlingar som förhalades</i>	23
<i>Laga skifte i Åsums by</i>	24
<i>Spåren efter äldre markanvändning</i>	25
<i>Jarlstorp</i>	28
<i>Tallskogarna på Åsumfältet</i>	29
<i>Kunglig Wendes artilleriregemente till Norra Åsum</i>	29
<i>Spåren efter militären på Åsumfältet</i>	32
Nutid	34
<i>Dagens markanvändning på Åsumfältet</i>	34
<i>Gärds Ryttaförening</i>	34
<i>Åsumfältets höga naturvärden</i>	36
<i>Kärlväxter</i>	37
<i>Buksvampar</i>	38
<i>Solitära bin och andra insekter</i>	38
<i>Fåglar</i>	41
Framtid	43
<i>Åsumfältets natur- och kulturvärden</i>	43
<i>Hoten mot Åsumfältet</i>	43
<i>Akuta och långsiktiga åtgärder</i>	47
<i>Litteratur</i>	48
<i>Kartor</i>	50
<i>Övriga källor</i>	50

Förord

Strax sydväst om Kristianstad ligger Åsumfältet, A3:s f.d. militära övningsfält i N Åsum. Området används idag främst av det rörliga friluftslivet då det inte längre är av riksintressen för militära ändamål. Det är ett viktigt rekreatjonsområde för Kristianstad och dess kransorter och många människor tar sig till Åsumfältet för att bl.a. promenera, jogga, rasta hunden och rida. Flera föreningar har också aktiviteter i området.

Åsumfältets naturvärden har varit föga kända, men Biosfärkontoret har under senare år låtit göra en del inventeringar för att få ökad kunskap om områdets biologiska mångfald. På nationaldagen 2008 genomförde Biosfärkontoret guidningar där besökarna fick åka häst och vagn på fältet och höra mer om områdets natur- och kulturvärden. I samband med detta arrangemang och för framtida arbete med fältet, framkom behovet av att göra en sammanställning av den kunskap som finns kring Åsumfältets natur- och kulturvärden, vilket har resulterat i denna rapport.

Precis som andra sandiga marker inom Biosfärområdet, har även markerna på Åsumfältet historiskt sett brukats genom vandrande åkerbruk med trädesintervall, där brukandet av marken tillsammans med de geologiska beskaffenheterna och det torra klimatet, gett förutsättningar för en mycket rik biologisk mångfald med ett stort antal hotade arter. Markanvändningen förändrades radikalt då militären köpte in området som övningsfält på 1940-talet, men livs-förutsättningarna för många sandmarkslevande arter har genom de militära övningarna kunnat bevaras. Den varierade miljön med öppna fält, tallskogar och bryn har skapat biotoper för många arter som på andra håll inte är så vanliga idag. Hittills har 76 rödlistade arter dokumenterats vid de översiktliga inventeringar som Biosfärkontoret ansvarat för att genomföra.

Sammanställning av materialet och framtagning av denna rapport finansieras av Biosfärkontoret Kristianstads Vattenrike samt med statliga medel från den lokala naturvårdssatsningen (LONA).

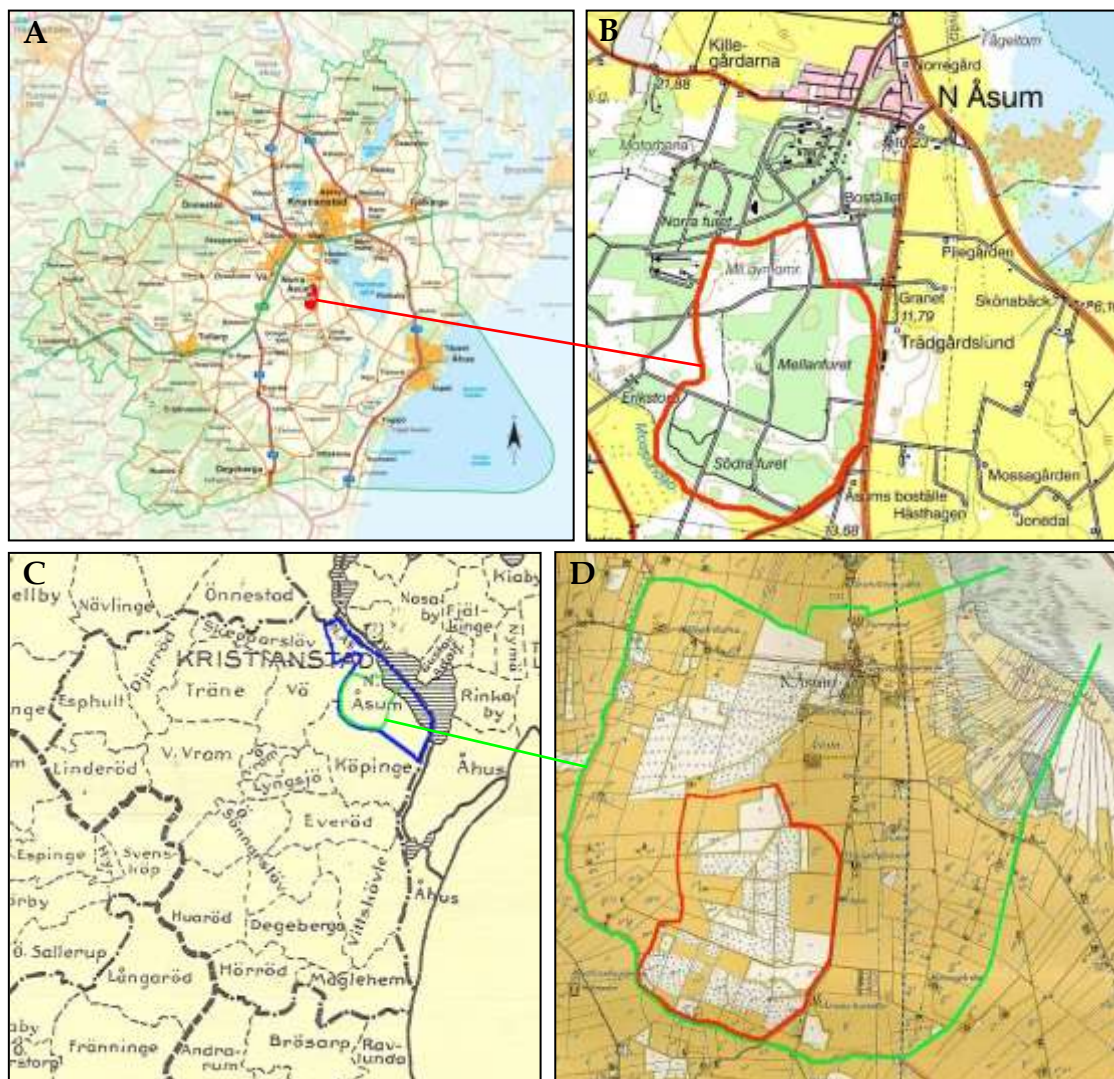
Författaren ansvarar själv för innehållet i rapporten.

Carina Wettemark
Ekolog
Biosfärkontoret Kristianstads Vattenrike

Åsumfältet

Avgränsning

Åsumfältet ligger mindre än en mil söder om Kristianstad, mitt i Kristianstads Vattenrike (Fig 1A-B). Tidigare utgjorde Åsumfältet en del av A3-regementets övningsområde men idag nyttjas det framförallt av det rörliga friluftslivet. Åsumfältet utgörs huvudsakligen av öppna sandiga marker och tallskogar och har en intressant flora, fauna och funga. Åsumfältet har också en lång kulturhistoria och ligger historiskt sett inom Åsums bys gamla ägor i Norra Åsum socken i Gärds härad (Fig 1C-D).



Figur 1A. Det undersökta Åsumsfältets placering (rött fält) mitt i Kristianstads Vattenrike (grön gräns) i Kristianstad kommun. **B.** Åsumsfältets läge (röd linje) söder om Norra Åsums samhälle på A3:s gamla övningsområde. **C.** Gärds härad (grov streckning) med Norra Åsum socken (blå linje) och Åsums by (grön linje). **D.** Åsumsfältets läge (röd linje) inom Åsum bys gamla ägo­gränser (grön linje).

Olika natur- och kulturhistoriska aspekter av Åsumfältet har redan undersökts av åtskilliga experter. Denna undersökning är i första hand en sekundär sammanställning av sådana uppgifter i syfte att ge en övergripande bild av Åsumfältets historia. För att underlätta läsningen har referenser till använda källor angetts som fotnot efter varje kapitel.

Sammanfattning

Åsumfältets höga natur- och kulturvärden har en mångfacetterad bakgrund. De sandiga markerna har präglats under mycket lång tid av geologiska processer och mänskliga aktiviteter. Kritahavets kalkavlagringar, istidens svallsediment och sandens rörelser har gett området dess förutsättningar. Människan har sedan nyttjat markerna till betesdrift och åkerbruk ända sedan yngre stenåldern. Bybildningen i Åsum är också mycket gammal. Ortnamnet indikerar att byn fanns redan under yngre järnåldern och sockenkyrkan från 1190-talet vittnar om byns centrala plats i området. Under århundradena därefter utvecklades byns karakteristiska drag med sin bykärna och sitt system av inägor och utmark i avgränsade vångar.

Åsumfältet ligger huvudsakligen på den gamla byns utmark. När Linné passerar förbi under sin skånska resa 1749 noterar han att även de magra sandmarkerna nyttjades till lyckodling för att sedan ligga i träda i sju eller åtta år. På de äldsta skifteskartorna över byn kan också noteras att det funnits en viss ängsmark längs bäckarna genom Åsumfältet. I och med laga skifte 1831-1835 fick området en helt ny ägoindelning med sina karakteristiska, fyrkantiga skiften och raka stengården. Under 1800- och början av 1900-talet kom vissa marker att nyttjas mer intensivt som åker, andra planterades med tall och i några områden bibehölls den mer extensiva lyckodlingen och betesdriften.

När Kunglig Wendes artilleriregemente flyttar till Norra Åsum 1946 börjar en ny epok i Åsumfältets historia. Hela området köptes in av staten eftersom markerna hade visat sig vara ideala som övningsfält. Ända fram till 1990-talet nyttjade militären området för grupperings- och körövningar, vilket bidrog till att hålla de sandiga markerna öppna. I dag håller vissa delar av området på att växa igen även om det rörliga friluftslivet står för ett betydande markslitage.

Åsumfältets höga naturvärden hänger framförallt samman med områdets variation av öppna sandmarker, blomrika bryn och glesa tallskogar. Flera hotade fågelarter, som skogsduva och törnskata, häckar i tallskogarna och på de öppna markerna finns en rad hotade buksvampar, som stjälnäbbsvamp och sträv jordstjärna. Mest karakteristiskt för området är den mycket rika insektsfaunan, med ett stort antal sällsynta och hotade arter som är knutna till blomrika och sandiga marker. Inte mindre än 51 rödlistade insektsarter noterades under inventeringssäsongen 2007 och 13 av dessa omfattas av särskilda åtgärdsprogram. Speciellt undersöktes gruppen solitära bin och totalt hittades 90 arter, varav 21 rödlistade och 9 i åtgärdsprogram.

Åsumfältets mosaik av höga natur- och kulturvärden gör det till ett mycket skyddsvärt område för både friluftsliv och biologisk mångfald. Det har alla förutsättningar att kombinera funktionen som ett tätortsnära rekreationsområde med skyddet av hotade arter. Det finns emellertid ett akut behov att förhindra fortsatt igenväxning i området och att långsiktigt säkra området från exploatering.

Geologi

Berggrund och jordmån

Kristianstadslätten vilar på en berggrund från kritaperioden som består av kalksten och sandsten. Den har sin största mäktighet, upp till 400 meter, i de södra delarna. Under Åsumfältet har kritberggrunden en mäktighet på ca 60 m och den vilar i sin tur på urberget, 70-80 meter under havsytan. Kritberggrunden består huvudsakligen av kalksten med mer än 80 % kalk i söder till sandsten med mindre än 20 % kalk i norr.

Den kalkrika berggrunden på Kristianstadslätten ger förutsättningar för en rik flora i området. Speciellt en vegetationstyp, den skyddsvärda sk sandstappen, är nästintill unik för sydöstra Skåne. Den karaktäriseras av kalkrika marker som samtidigt är mycket magra och sandiga och finns närmast Åsumfältet i Lyngsjö- och Åhustrakten. Åsumfältet saknar däremot sandstapp vilket indikerar att kalkinblandningen är betydligt lägre i detta område. Helt utan påverkan av kalkberggrunden är emellertid inte Åsumfältet. Fläckvis förekommer kalkgynnade arter som stjälskröksvamp och fältsippa.

Huvuddelen av jordlagret i området består av jordarter som har avsatts vid den senaste nedisningens avsmältning för ca 15 000 år sedan och under perioden efter istiden, när Östersjöns utveckling växlade mellan uppdämda issjöar och kontakt med Västerhavet.

Den dominerande jordarten på Kristianstadslätten är morän, dvs material som ryckts loss av isen och transporterats med denna och som vid isens avsmältning deponerats helt osorterat. Moränens mäktighet söder om Åsum är ca 20-25 meter. På flera håll, t ex öster om Åsumfältet i ett stråk söder om Trädgårdslund, finns områden där moränen inte överlagrats av ännu yngre sediment utan utgör det översta jordlagret. På själva Åsumfältet är emellertid moränlagret dolt av yngre sedimentlager.

Det är framförallt de sk postglaciala svallsedimenten som täcker moränen och utgör ytjordlager på stora delar av Kristianstadslätten. För Åsumfältets del består ytjordlagret uteslutande av sand som i södra delen av Södra Furett övergår i finkornigare grovmo. Sandlagrets mäktighet varierar i området och är i genomsnitt några meter tjockt.¹

Åsumfältets sandmarker

Under de ca 12 000 år som gått sedan det översta sandlagret på Åsumfältet avsattes har klimatet, vegetationen och människan påverkat marken och skapat områdets nuvarande jordmån. Området har under tidens gång dominerats av tallskog, ädellövskog, bokskog, hagmark respektive jordbruksmark. Den naturliga jordmån som bildats på stora delar av Kristianstadslätten brukar kallas instabil brundjord. Den är visserligen lättodlad



Fig 2. Åkermark i Åsumtrakten. Jordarna är lättbearbetade men drabbas lätt av jordflykt om vinden får fäste. Foto Nils-Otto Nilsson.

¹ Kornfält m fl 1978. Bergström 1981. Ringberg 1991. Svergies Geologiska Undersökning 1978. Olsson 1994. Erlström m fl 1999. Lindström m fl 2000. Falck 2003. Tyler 2003. Björck & Svensson 1998.

och har därför lockat jordbrukare till områden ända sedan bondestenåldern (Fig 2). När instabila, sandiga jordar ligger i ett öppet odlingslandskap råkar de emellertid lätt ut för jordflykt och stora ytor kan bli översandade. Ett exempel på en sanddyn som uppkommit genom sanddrift är Vittskövle driva sydväst om Yngsjö.

På odlingsjordar, som bearbetats av människan under lång tid, har halten av organiskt material och kväve ökat så att sk kulturjordar utbildats. Genom att studera skifteskartor från 1800-talet kan man få en bild av vilka områden runt byarna som odlats mest intensivt och troligen under mycket lång tid (Bilaga 1). För Åsumfältets del ligger den mullrikaste åkerjorden framförallt sydost om Norra Åsum och jordprofilen visar här hur kulturjorden bildar ett några decimeter tjockt lager ovanpå den underliggande sanden (Fig 3).¹



Fig 3. Jordprofil från en byggnadsplats på Åsumfältet söder om Bostället. Notera det tydliga, 1-2 dm tjocka kulturjordlagret (röd markering) ovanpå den postglaciala sanden (blå markering). Växtligheten med bredbladiga gräs och ogräsmaskrosor indikerar att kulturjordlagret är kväverikt.

¹ Bergström m fl 1976. Kornfält m fl 1978. Sveriges Geologiska Undersökning 1978, 1987. Emanuelsson m fl 1985. Ringberg 1991. Nihlgård & Schlyter 1999.

Förhistorisk tid

Tidiga spår från stenåldern

De äldsta kända spåren av människor i Skåne är från ca 11 500 f Kr. Klimatet och vegetationen var vid denna tid närmast tundralikt och fyndet rör sig om en lägerplats för jägare i Mölleröd vid Finjasjön när isranden endast låg ca 10 mil norrut. Vi kan alltså förmoda att jägare och samlare även rört sig på Kristianstadslätten redan under äldsta stenålder (paleolitikum, ca 10 000–8 300 f Kr), även om säkra belägg saknas. Det var i början av äldsta stenåldern som Kristianstadslätten hade sin största utbredning långt ut i Hanöbukten.



Fig 4. Troligen låg Litorinahavet inte långt från Åsumfältet under äldre stenåldern för ca 6000 år sedan. Kanske kunde havet skimras i denna vy. Foto Nils-Otto Nilsson.

Under den äldre stenåldern (mesolitikum, ca 8 300–4 200 f Kr) inleddes en värmeperiod i Skåne, som mest med flera graders högre medeltemperatur än idag. Stora ädellövskogar bredde ut sig i landskapet. Det var framförallt jägare, fiskare och samlare som bosatte sig i Skåne vid denna tid och det finns ett antal säkra fynd av sådana boplatser på Kristianstadslätten. Havsnivån var minst 7,5 m högre än dagens och Åsumfältet (ca 10–15 m ö h) låg då inte långt från kustlinjen (Fig 4).

Det är först under den senare delen av yngre stenåldern (neolitikum, ca 4 200–1 800 f Kr), när havet på nytt sjunkit undan, så småningom ända ner till vår strandlinjenivå, som det finns säkra spår av bosättningar också i området kring Norra Åsum. I Snåarp, mellan Vä och Norra Åsum finns t ex ett stort grav- och boplatsoområde med fynd av fyra långhus, en hydda, pilspetsar, dolkfragment och ett fragment av en skära från denna tid. Människorna var nu inte bara jägare och samlare utan hade dessutom börjat bedriva småskaligt jordbruk, främst svedjebruk, och viss boskapsskötsel.¹

Bronsåldern och Åsums gravhögar

Från fyndplatsen i Snåarp finns flera lager av bosättningar som visar att människor varit bosatta här mer eller mindre kontinuerligt sedan yngre stenåldern. Att området kring Vä och Norra Åsum var ett viktigt bosättningsområde redan under bronsåldern (1 800–500 f Kr) vittnar också ansamlingen av gravhögar om. Många bronsåldersgravhögar har visserligen försvunnit i det moderna jordbrukslandskapet men i området runt Vä och

¹ Helgesson m fl 1995. Skansjö 1997. Björck & Svensson 1998. Edring 2004. Edring 2007.

Norra Åsum finns fortfarande spår av ett större antal gravhögar, t ex den gravhög i nordvästra delen av Norra Furet som fått namnet Gullhögen.

Gravhögarna från bronsåldern är uppbyggda av sten och grästorvor som är staplade på varandra. Den inre kärnan av gravhögarna kommer vanligen från äldre bronsåldern. Då begravdes den döde oftast i en stenkista tillsammans med t ex vapen och smycken. Under yngre bronsåldern utökades ofta gravhögarna. Vid denna tid fanns en ny begravnings sed som innebar att den döde kremerades och att kvarlevorna placerades i urnor med t ex knivar och bronsföremål.

På Åsumfältet finns spår av åtminstone fyra gravhögar från bronsåldern. Resterna av den mest uppenbara ligger väl synlig vid vägkorset norr om Mellanfuret (Fig 5). De tre övriga gravhögarna är delvis illa åtgångna av militärens övningsvägar. De ligger tillsammans inne i Mellanfurets norra del.¹



Fig 5. Bronsåldershögen på Åsumfältet vid vägkorset norr om Mellanfuret. Gravhögen ser intakt ut, men skenet bedrar. Den har skadats av åkerbruket och är delvis bortplöjd precis som många andra gravhögar från bronsåldern. Foto Nils-Otto Nilsson.

Åsums bybildning under järnåldern

Under järnåldern (500 f Kr–1050 e Kr) skedde en klimatförsämring i Skåne. Behovet av att ställa in boskapsdjuren under vintern ökade. Samtidigt innebar konsten att smida järn stora teknologiska framsteg inom jordbruket med effektivare redskap som plogar och skärar. Det blev därmed enklare att samla in tillräckligt med foder åt djuren. Stallningen av boskapen innebar samtidigt att gödsel kunde tas tillvara och användas på åkrarna. Den odlade arealen kunde därmed begränsas och permanentas.

Det är under denna period som bysamhällena växer fram med sin organisation av inäga och utmark. Runt bykärnan, inom den instängslade inägan, låg åkrar och ängar till mat och foder. Utanför låg utmarken med bete åt boskapsdjuren under sommarhalvåret. Ängs- och åkermarken indelades av byborna själva efter jordmån i större sammanhängande områden, s k vångar. Åkermarken delades i sin tur in i mindre områden, s k fall. För maximal rättvisa tilldelades sedan varje jordbruksfastighet, eller hemman, långsmala

¹ Helgesson m fl 1995.

åkerremsor, s k tegar inom varje fall. Det enda egentliga beviset på böndernas äganderätt av tegarna utgjordes av det återkommande brukandet av marken, hävden.

Redan bynamnen Skeppars-löv, Här-löv, Vä, Å-sum, Nöbbelöv, Köpinge vittnar om tidig bybildning i området, senast under yngre järnåldern (500–800 e Kr). Under den senare delen av järnåldern, vikingatiden (800-1050 e Kr), sker en allt snabbare befolkningstillväxt och ett allt tydligare ekonomiskt uppsving i Skåne. Nya områden koloniserades och fler byar och handelsplatser växte fram. Bynamnet Hov-by indikerar t ex bybildning under vikingatid.

Mot slutet av järnåldern får vi alltså tänka oss en blomstrande tid i Norra Åsums historia med genomfartsleder från byn Härlöv i nordväst och byn och senare staden Vä i väster till handelsbyn Köpinge vid Vramsån i söder.¹

¹ Emanuelsson m fl 1985. Åsheim 1994. Skansjö 1997.

Medeltid

Norra Åsums socken och kyrka

Efter en intensiv missionsverksamhet under 800- och 900-talet fick kristendomen sitt genomsåg i Skåne och det byggdes ca 300 kyrkor i landskapet redan under 1000-talet. Efterhand bildades socknar av den församling som sökte sig till en och samma kyrka. De flesta av dessa tidiga sockenkyrkor var s k stavkyrkor av trä som ersattes av stenkyrkor under en ny våg av intensivt kyrkobygge under 1100- och 1200-talet.



Fig 6. Norra Åsums kyrka är från 1190-talet. Kyrkan är tillbygg och renoverad i flera etapper. Foto Nils-Otto Nilsson.

Även Norra Åsum hade en äldre träkyrka som under 1190-tal ersattes av den stenkyrka som finns där än idag (Fig 6). Vid kyrkans västra ingång finns en runsten bevarad med upplysningar om kyrkans byggherrar: "Krist, Marias son, hjälpe dem som gjorde denna kyrka; ärkebiskop Absalon och Esbjorn Muli." Ärkebiskop Absalon Hvide i Lund, som tillträdde sitt ämbete 1178 och dog 1201, står sannolikt som initiativtagare och finansiär till kyrkbygget, medan Esbjorn Muli kan ha varit adelsman och nära släkting till Absalon eller möjligen den byggmästare som genomförde själva byggnationen.

Runstenen är det slutliga belägget för sockenbildningen i Norra Åsum. Att byn vid denna tid haft en central roll förstås även av närheten till de viktiga grannsocknarna. Vä kyrka ligger endast 4 km väster och Köpinge kyrka 6 km söder om Norra Åsum.¹

Organisationen i byarna kring Åsum

Den första gången som byarna kring Åsum nämns vid namn i skriftliga källor är i ett gåvobrev från år 1135. Det är den danske kungen Erik Emune, som donerar jordbruksenheter från Herchlef (Härlöv) och Hugby (möjligen Hovby), till kyrkans ämbetsmän i Lund. Kung Erik vill på detta sätt visa sin tacksamhet till ärkebiskop Ascer som hjälpt honom till seger över rivalen kung Nils av Danmark i det blodiga slaget vid Foteviken 1134.

Som en naturlig följd av byutvecklingen under järnåldern ägde de flesta bönder i Skåne sin egen mark under tidig medeltid. Donationsbrevet från kung Erik Emune visar emellertid att den danska kungamakten förfogade över stora jordegendomar i området. Redan i början av 1100-talet fanns en häradsindelning av Skåne och i Gärds härad

¹ Olofson 1964. Skansjö 1997. Ödman 2001. Flensmarck 2004.

utgjorde Vä tidigt ett s k kungalev, dvs ett strategiskt placerat kronogods med en kungsgård. Tillsammans med häradstinget och galgbacken – som låg i närheten av Lyngsjö – hade kronan på så vis ett administrativt grepp över området.

För att ytterligare kunna kontrollera arrenden och skatter i området genomförde danska staten s k bolskifte i byarna. På de tidigaste lantmäterikartorna framgår att byarna runt Åsum varit föremål för bolskifte. Det bekräftas också skriftligen i ett gåvobrev från 1182. Det är klostret i Vä som tilldelas 1½ bol i byn Härlöv. Klostret tillhörde premonstratensordens munkar och grundades runt 1160.

I Åsumtrakten skedde bolskiftet sannolikt redan under 1000-talet. Bolskiftet innebar någon form av myndighetstaxering där varje jordbruksfastighet, eller hemman, tilldelades ett boltal. Boltalet angav fastighetens andel i byns gemensamma marktillgångar liksom i byns övriga rättigheter och skyldigheter. Äganderätten, eller snarare nyttjanderätten, blev på detta sätt knuten till boltalet. Bestämmelserna för bolskiftet finns upptecknade från tidigt 1200-tal i Skånelagen.

Bolskiftet innebar ingen förändring i byarnas generella organisation. Strukturen med bykärna och in- och utmark bestod i ända fram till de stora skiftesreformerna genomfördes i slutet av 1700- och början av 1800-talet. Under hela medeltiden och ända fram till tiden efter Linnés skånska resa 1749 får vi alltså tänka oss att det gamla, traditionsbundna bondesamhället också präglade livet i Norra Åsum.¹

Byn Åsums utveckling under tidig medeltid

Även om bybildningen runt Åsum var avslutad redan under 1100-talet skedde en fortsatt expansion i området fram till mitten av 1300-talet. Troligen var det under denna period som byn Åsum-torp tillkom, vilket bynamnet indikerar, och Vä fick senast under 1200-talet privilegium som stad. Karaktäristiskt för jordbruket på slättbygden var att allt större del av utmarken togs i anspråk som åker och äng och inkorporerades i vångarna.

I takt med den ökade uppodlingen skedde samtidigt en avskogning av utmarken. Skogen behövdes till bränsle och byggnationer och den blev snabbt en bristvara på slättbygden. Handeln med skogsbygden i norr blev därför allt viktigare och innebar utbyte av säd mot virke och ved.

För att ytterligare öka avkastningen av åkermarken infördes tidigt olika odlingssystem, allt efter de omgivande markernas beskaffenhet. Det s k tresädet, som var vanligt på jordbruksslätten i södra Skåne, innebar att tre vångar nyttjades i rotation, så att en vång varje år besåddes med råg, en med korn och en låg i träda och fungerade som betesmark. För Åsums del finns uppgifter om odlingssystemet först från 1700-talet och framåt. Då nyttjades ensäde i två vångar, eller s k samsäde. Det innebar att båda vångarna besåddes varje år och att åkermarken fick hägnas in för betesdjuren. Som komplement till tvåsädet nyttjades även s k lyckodling, där små åkerlappar togs upp under två år för att sedan trädas under upp till 18 år.

¹ Sallerfors 1974. Åsheim 1994. Olofson 1964, Skansjö 1997. Germundsson & Schlyter 1999.

Detta vandrande jordbruk i Åsum, där mager, sandig lyckemark nyttjades först efter långa perioder av träda och betesdrift, är något som varit karakteristiskt för de sandigaste områdena på hela Kristianstadslätten. På vissa håll präglas landskapsbilden fortfarande av detta med stora öppna, sandiga marker, som i dag utgör betesmarker eller restmarker, men som tidigare varit uppodlad lyckemark (Fig 7).

Under 1300-talet skedde emellertid en nergång i jordbruket i hela Europa, något som brukar benämnas den s k senmedeltida agrarkrisen. I takt med befolkningsökningen började marken bli överutnyttjad och den stora katastrofen kom när digerdöden drabbade befolkningen under åren 1347-1351. Exakt hur hårt epidemin drabbade Skåne är okänt, men från andra drabbade områden i Europa vet vi att dödligheten låg på mellan en tredjedel och hälften av befolkningen.¹

Länsherrar och herresäten

Under slutet av 1200-talet och början av 1300-talet utvecklades den danska kronans statsapparat och skatteväsen och s k slottslän upprättades. Slottslänen förvaltades av länsherrar som var av adlig börd och som utsågs av kungen. Länsherrarna hade sina säten i borgar som uppfördes runt om i slottslänen och som fungerade både som administrativa och militära centra.

Det fanns flera herresäten i området runt Norra Åsum som kom att spela en viktig roll i Åsums historia. Redan under tidig medeltid fanns en sätesgård i Härlöv där adelsätten Thott residerade. Så småningom flyttade emellertid adelsätten Thott sitt herresäte från Härlöv till borgen på Lillö. Redan år 1385 skrev sig Jacob Absalonsen (Thott) till Lillö. Det är troligt att Härlöv vid denna tid var ett eget län och att det även fanns en sätesgård i Åsum. Åtminstone en adelsman, väpnare Henrik Jensson, är känd från Åsum genom de handlingar som han undertecknat tillsammans med andra adelsmän och länsherrar i trakten.



Fig 7. Mager sandjord på Åsumfältet som säkert nyttjats som lyckemark med kortvarig uppodling och lång trädesperiod i Åsums bondesamhället. Foto Nils-Otto Nilsson.

¹ Emanuelsson m fl 1985. Skansjö 1997. Svensson 2006.

Omkring 1400 hade emellertid Axel Pedersson (Thott) överlåtit Åsum län till domkyrkan i Lund. Det uppstod genast en tvist eftersom Axel Pederssons söner motsatte sig detta och menade sig ha rätt till länet mot ett arrende på "fyra lödige mark" (ca 0,8 kg silver). Kyrkan avgick med segern och det skulle därför dröja ända fram till 1600-talet innan herrarna på Lillö åter kom att spela en direkt roll för Åsumborna.

I stället kom en annan adelsätt, Urup vid Ugerup säteri, snart att överta rollen som länsinnehavare. Domkyrkan i Lund arrenderade nämligen ut Åsums län till Hr Erik Jensson (Urup) år 1485. Ugerups säteri tillhörde visserligen Köpinge socken men låg å andra sidan endast en mil från Åsums by, vilket förklarar ätten Urups starka intresse för byns marker.¹

¹ Andersson 1948. Olofson 1964. Sallerfors 1974. Skansjö 1997. Ödman 2001. Flensmarck 2004.

Historisk tid

Reformationen och dess konsekvenser

Reformationen av kyrkan från den romersk-katolska till den evangelisk-lutherska läran år 1536 markerar slutet på den skånska medeltiden. Kyrkans makt blir i och med denna högst väsentligt beskuren. Ärkebiskopsdömet i Lund avskaffades och all tillhörande mark konfiskerades av staten. Kyrkan blev i stället en furstestyrd statskyrka med danske kungen som överhuvud.

I det gemensamma pastoratet för Norra Åsum och Skepparslöv genomfördes reformationen den 16 november 1536. Att tiden kan fastställas så exakt beror på dateringen av det s k presentationsbrev som överlämnades av kungen till prästen Hans Jensson. Genom underskrift lovar Hans Jensson att efterfölja den nya kyrkoförordningen.

Åsums län övergick nu från att vara ett domkyrkolän till att bli ett kronolän. De jordar som drogs in till kronan vid reformationen finns noggrant noterade i Lund stifts s k landebok från 1570. Landeboken upprättades för att värna om den kyrkliga egendom som fortfarande fanns kvar efter statens indragningar. För Åsums by finns därför detaljerade uppgifter om prästgårdens marker (Åsum 6). För att få en känsla för den enorma mängd tegar som hörde till ett hemman ger Bilaga 2 en lista över de åkrar och ängar där prästgården – och därmed de flesta andra hemman – hade tegar.

I landeboken finns även andra uppgifter som ger en bild av livet i Åsums by. Bl a betalade församlingen, liksom i andra socknar, tionde till prästens hushåll. Den var mycket konkret och bestod av 15 lamm, 14 gäss, 5 pund råg och 5 pund korn (5 pund = 40 spann = 160 fjärdingar = 640 knappar = 1280 kannor $\approx$ 3000 liter).

Om övergången från domkyrkolän till kronolän hade någon större betydelse för hemmansägarna i Åsum är svårt att bedöma. Adelsätten Urup vid Ugerups säteri bibehöll nämligen Åsum län under större delen av 1500-talet. En snabb resumé av länsherrarna för Åsum län vid Ugerup ger en bild av hur en förläning kunde gå i arv inom en adelsätt: 1485 Erik Jensson (Urup), 1522 Eriks son Axel Ugerup (Urup), 1540 Axels änka Anna Arvidsdotter (Trolle), 1554 sonen Arild Axelsson (Urup), 1587 Arilds änka Thale Thott. Det är först 1590 som ätten Urup lämnar scenen till förmån för den holsteinska militärätten Rantzau. Samma år får nämligen Gert Rantzau kronans förläningsbrev för Åsum län.¹

När befästningsstaden anlades

Slutet av 1500- och början av 1600-talet kännetecknas av hårda prövningar som inte minst drabbade befolkningen i Norra Åsum. Redan under det nordiska sjuårskriget (1563–1570) hade svenskarna upprepade gånger härjat i området runt Åsum och bränt byar. I början av 1600-talet hade Danmark på nytt förklarat krig mot Sverige, i det s k Kalmarkriget (1611-1613).

Till en början hade danskarna stora framgångar och under vintern 1612 härjade danska styrkor bl a i Småland. Den nyblivne, 17-årige svenske kungen, Gustav II Adolf, tågade

¹ Olofson 1964. Skansjö 1997. Flensmarck 2004, 2005.

emellertid samtidigt in vid Loshult i nordöstra Skåne med en svensk här på ca 3000 man. Under en veckas tid kunde de svenska trupperna härja ostört i området. Svenskarna belägrade även Lillö borg och försökte inta den men med klen resultat, även om man lyckades bränna ner flygelbyggnaderna. Den obehästa staden Vä, liksom en mängd byar i området, däribland Norra Åsum med sina 20 gårdar, skövlades och brändes däremot helt.

Efter freden i Knäred 1613, var den danske kungen, Kristian IV, angelägen om att ersätta Vä (och även Åhus) med en mer strategiskt belägen och befäst stad i området. Vä hade nu för fjärde gången bränts och skövlats (1452 av Karl Knutson Bonde, 1509 av Svante Sture, 1569 av hertig Karl och 1612 av Gustav II Adolf). Omgiven av sankmarker anlades därför år 1614 fästningsstaden Kristianstad, på Allö i Helge å. De marker som kungen tog i anspråk för staden Kristianstad var omfattande. I själva verket skedde ett stort ägoskifte så att borgarna i Vä som flyttade in till den nya staden fick nya marker runt staden, medan bönderna i Näsby och Nosaby tvingades flytta till Vä för att bruka marken där.

Ägoskiftet påverkade även Norra Åsum. Jordbruksfastigheterna i Nosaby som tillhörde Lillö säteri och adelsmannen Henrik Huitfeldt måste nämligen ersättas. Henrik Huitfeldt fick därför som ersättning 20 gårdar i Åsums by (varav en öde), 8 gårdar i Åsumtorp och 13 gårdar i Hovby. Från att ha varit en förläning med Henrik Huitfeldt som länsherre övergick alltså Åsums by 1614 till att lyda direkt under Lillö säteri. Hemmansägarna i Åsum blev därmed formellt dagsverksskyldiga under Lillö.

Ägoskiftet innebar också att Henrik Huitfeldt på eget bevåg kunde fördela markerna i byarna. Omkring år 1615 genomförde han därför det s k "Huitfeldtska skiftet" som bl a innebar att alla bönderna i Åsums by fick lika stora skiften av åker och äng och skulle betala lika stora arrenden. På det sättet blev det naturligtvis enklare för Henrik Huitfeldt att hålla reda på sina underlydande hemman.¹

Från danskt till svenskt territorium

Efter freden i Roskilde 1658 blev Norra Åsum slutligen svenskt territorium. Det skulle innebära en rad förändringar i myndighetsutövning, ägandeformer och skattesystem för Åsumborna. Redan efter tre år, 1661, tog svenska kronan över som socknens största jordägare från adeln. Den danska kronan hade nämligen tvingats lösa in många adelsgods, däribland Lillö, och överlämna dem till den svenska kronan som ersättning för att få tillbaka Bornholm. Åsums by blev återigen kronans mark, fast denna gång var det under svenska kronan. Först under 1700- och 1800-talet tilläts s k skatteköp där hemmansägaren kunde köpa loss sitt hemman och bli självägande skattebonde.

Svenska kronan ville också snabbt lägga om skattesystemet och det svenska lantmäteriet genomförde därför en s k jordrevning, dvs en noggrann uppmätning och värdering av jordbruksfastigheternas åker- och ängsmark. Jordrevningsprotokollet från 1671 innehåller de första detaljerade uppgifterna om markindelningen i Norra Åsum socken.

För Åsums by framgår att det vid denna tidpunkt inte fanns någon som helst skog kvar på markerna, att betet var mycket magert och att hela arealen utnyttjades som åker och äng. Det fanns tre vångar och inom vångarna användes den bättre åkerjorden (54 %) till havre och korn medan den sämre åkerjorden (28 %) framförallt användes till bovete efter att ha

¹ Andersson 1964. Sallerfors 1974. Åsheim 1994. Skansjö 1997. Bojs 2005. Olofson 1964.

legat i träda i 3-4 år. Dessutom nyttjades verkligt mager åkermark, lyckemark (18 %), som trädades i 18 år för att sedan odlas i 2 år.

Under det s k skånska kriget, 1676-1679, försökte danskarna på nytt återerövra Skåne och man lyckades bl a inta och belägra befästningsstaden Christianstad. Svenskarna inledde emellertid en hungersblockad mot staden och i samband med denna gjorde krigsrådet Erik Dahlbergh bataljplanscher över området för att beskriva den svenska härens läger runt om staden. På dessa planscher från 1677 och 1678 framkommer flera intressanta detaljer kring Åsums by (Fig 8).

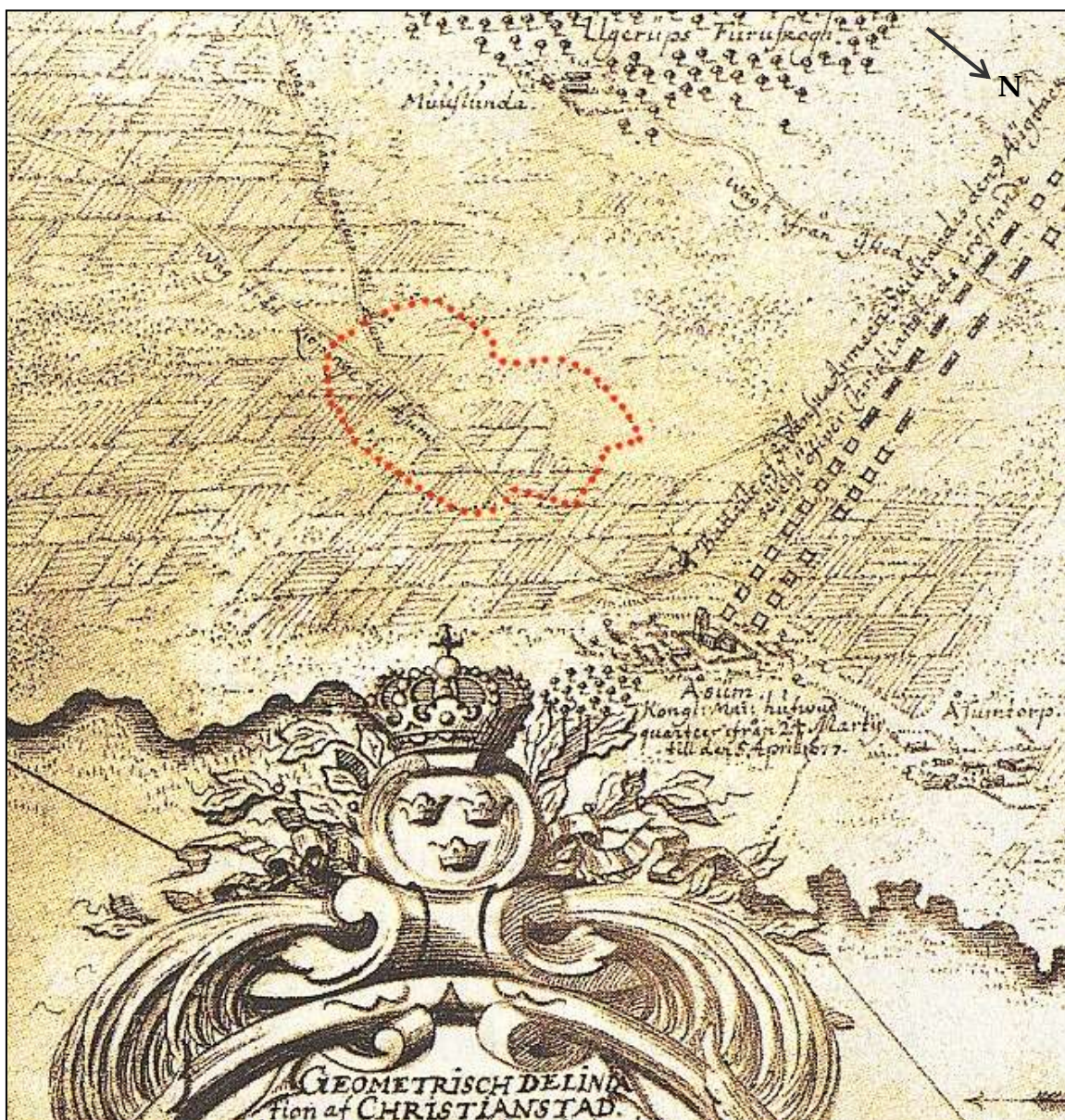


Fig 8. Detalj ur en av Erik Dahlberghs bataljplanscher från 1677-78. Det ungefärliga läget av Åsumfältet är markerat (röd streckning). Observera hur avskogat området är och hur åkermarken breder ut sig.

Själva bykärnan bestod vid denna tid av 20 gårdar, kyrkan och en väderkvarn i väster. En alskog fanns mellan Åsum och Hammarsjön, i övrigt tycks hela området vara fritt från skog. Områdena nordväst och söder om Åsums by var uppodlade medan kantzonen längs Hammarsjön, ett stråk mitt genom Åsumfältet och ett längst i söder samt området västerut mellan byns ägor och Vä, var ängs- eller betesmark. För Åsumfältets del var alltså stora

delar uppodlad mark förutom längs några stråk och längst i väster. På Åsumfältet delade sig även vägen från Åsum mot Ugerups säteri respektive mot Köpinge. Även om bataljplanserna knappast gör anspråk på att beskriva den exakta markfördelningen i området ger de ändå en bild av hur åker- och ängsmarken var fördelad i byn. Bilden bekräftas i stort sett helt av 1800-talets mer detaljerade lantmäterikartor.¹

Linné på genomresa

När Linné 1749 gör sin skånska resa passerar han även genom Norra Åsum. Han besökte bl a kyrkan och prästgården som fortfarande ligger på samma plats i byn. Vid prästgården hade pastor Risberg låtit anlägga en exotisk trädgård med många ovanliga fruktträd, bl a mandlar och mullbär (Fig 9).

Efter övernattnings i prästgården reser Linné, den 24 maj, vidare mot Maltesholm och tar vägen om Köpinge. Vägen från Åsum till Köpinge utgick vid denna tid från byns sydvästra hörn, vid kyrkan, och passerade genom Åsumfältet ungefär mellan det gamla flygfältet med ridbanorna och landsvägen till Köpinge. Linné observerar hur magra markerna är runt Åsum:

"Fältet omkring Risberga var ganska vidlyftigt och såddes vart åttonde eller nionde år, emellertid låg det nu för fäfat och så magert, som hade det samma år blivit lagt i träda. Denna jord var mossand, som hade ganska liten mylla uti sig, var alltså mycket lös, så att han av vädret något blåste, varefter man såg vid gärdsgårdarna den förflugna sanden ligga som små snödrivor, ty om sanden ej var fästad med något lerhaltigt, utan strax torkade av solen, väder, luft, så kunde ej heller några växter så rota sig, att de täckte marken."

Det är också här som Linné första gången ger bönderna förslaget att förbättra de sandiga åkrarna med mörgel, dvs med den kalkhaltiga lerjord som Linné konstaterade fanns under marken överallt där han tog prover med sitt jordborr:

"...så att jordmörgel finns på denna ort överallt, och naturen här tycks gjort allt, så att ingenting mera fattas än en försiktig lantman."

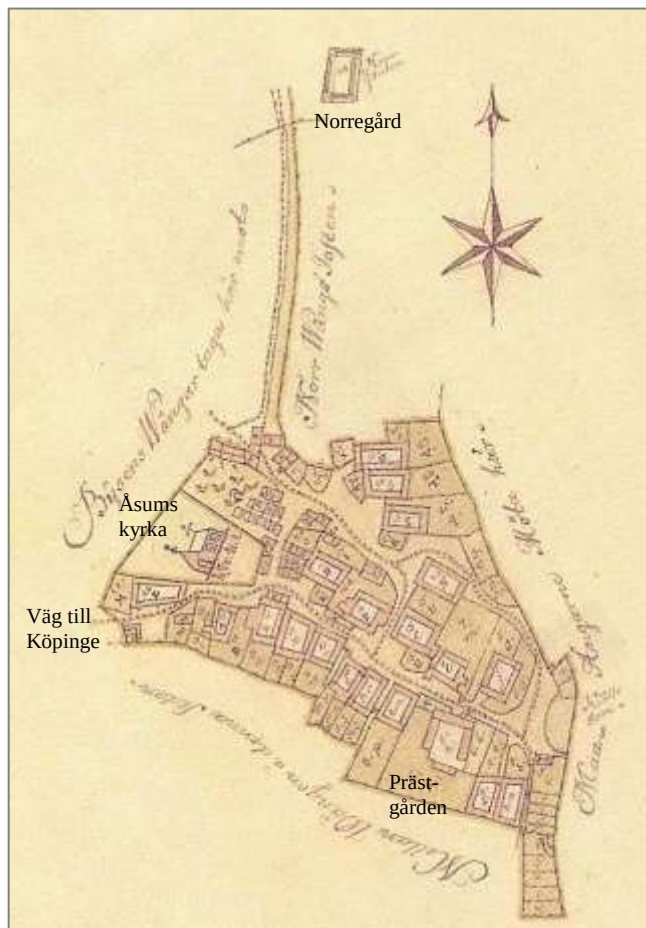


Fig 9. Lantmätare Florins karta över Åsums bymark från år 1785. Åsums kyrka, prästgården och Norregård är de enda fastigheterna som idag ligger kvar på samma plats.

¹ Dahlbergh 1679. Sallerfors 1974. Skansjö 1997. Åsheim 1994. Bojs 2005.



Fig 10. Grusviva *Androsace septentrionalis* är en av de sandmarksväxter som Linné noterade och som ännu finns kvar på Åsumfältet. Foto Nils-Otto Nilsson.

Det glaciala lerlager som Linné stötte på mellan Åsum och Köpinge bör emellertid ha varit mycket tunt och måttligt kalkrikt. Linnés förslag fick heller inte samma genomslag här som i t ex sydvästra Skåne där landskapet ännu är präglad av sina många mörkelgravar.

Linné noterar under sin resa genom Åsumfältet några av de magra markernas karakteristiska växter som trampört, åkerförgätmigej, hönsarv, nagelört, mållor, grusviva, harmynta, lomme, gul fetknopp, fältsippa och korsört. Alla dessa växter finns fortfarande kvar i området (Fig 10).¹

Skiftesreformernas tid

Det gamla bondesamhället med sin bykärna och sina omkringliggande marker förblev i stora drag detsamma under många hundra år. Bönderna som brukade marken i Norra Åsum var arrendatorer under kronan, kyrkan eller adeln och arrendena gick i arv. Skillnaderna var troligen inte så stora mot att vara självägande skattebonde eftersom arrendet till markägaren eller skatten till staten kunde vara fullt jämförbara. Vid tiden före skiftena fanns endast två friköpta hemman i Åsums by.

Det största problemet med det gamla bondesamhället var emellertid den söndersplittrade markindelningen. Uppdelningen i vångar, flera fall per vång och tegar inom varje fall innebar att varje hemmansägare förfogade över en mängd små, långsmala tegar utspridda över hela byns område. I värsta fall kunde markerna vara utspridda på mer än hundra tegar (Fig 11).

Den enskilde bondens möjligheter att bruka sina marker efter egna idéer var dessutom i stort sett omöjligt. Samverkan var nödvändig och byalaget bestämde i princip över allt från praktiska frågor som sådd, skörd, betesdrift och inhägnader till mer juridiska frågor som teguppdelningar och bötesbelopp vid förbrytelser.

¹ Linnaeus 1749. Florin 1785. Ringberg 1991. Sveriges Geologiska Undersökning 1987. Snogerup & Jörgensen 2000.



Fig 11. Detaljer ur två skifteskarter som bägge baserar sig på lantmätare Pilos karta från 1806. Därefter har ett antal nya lager av ägo­gränser och markvärderingar adderats men i det understa lagren skymtar fortfarande de långsträckta tegskiftena som var karakteristiskt för tiden före skiftesreformerna. **A.** Lantmätare Modighs enskifteskarta från 1826. **B.** Lantmätare Rybergs laga skifteskarta från 1835.

Med 1757 års storskiftesförordning inleddes en mycket omstörtande period för det gamla bondesamhället. I takt med befolkningstillväxten och det allt hårdare trycket på byarnas marker ställdes krav på att jordbrukets produktivitet måste höjas. Genom storskiftes­reformen fick varje enskild hemmansägare rätt att begära storskifte, dvs att få sina tegar samlade i ett stycke. I praktiken var detta omöjligt att genomföra och förordningen reviderades därför i omgångar. I den reviderade förordningen från 1783 hade hemmansägaren i stället rätt att få sina tegar samlade i åtta markområden.

Trots upprepade revisioner visade det sig mycket svårt att genomföra storskiften i byar som Åsum, med en sammanhållen bykärna och tusentals kringliggande tegar. En ny förordning, enskiftesförordningen från 1803, innebar ett nytt försök i myndighetens strävan att reformera jordbruket. Genom enskiftet var målet inte enbart att samla en hemmansäga­res marker till ett område utan också att flytta ut hemmansgården dit. Tillstånd för enskifte kunde emellertid endast fås om det kunde garanteras att övriga

markägare inte blev förfördelade och att nya enskiften kunde genomföras efterhand. Så fort någon av hemmansägarna begärde enskifte måste därför lantmätaren i praktiken upprätta en provisorisk skifteskarta för hela byn.

Den sista förordningen, den om laga skifte, kom 1827 med ett antal efterföljande revisioner. Det var en variant av enskiftet där ett hemmans ägor fick samlas i så få skiften som möjligt, helst inte mer än tre. En viktig nyhet var emellertid att det laga skiftet skulle omfatta hela byn, dvs alla hemmans alla ägor, utom deras som genom enskifte redan hade fått sina ägor samlade. Laga skifte upphävde på detta sett eventuellt genomförda storskiften och byalagen fick till sist ge efter för en total ägouppe delning.¹

Skiftesförhandlingar som förhalades

Det mest radikala med skiftesreformerna var att byalagets makt mer och mer inskränktes och att byarna sprängdes genom att gårdar fick flytta ut från bykärnan. Det fanns också en misstänksamhet att skiftena skulle innebära en orättvis jordfördelning till skillnad från det traditionella tegskiftet, där varje hemmansägare fick sin rättvist beskärda markremsa, vinkelrätt mot alla variationer i jordmånen. Det är därför inte förvånande att många byalag rev upp himmel och jord och gjorde allt för att förhåla verkställandet av skiftena. Det krävdes en stor portion mod för en enskild bonde i en by att begära att få sina marker skiftade hos kungens befälhavare, dvs landshövdingen.

För att förstå den omstörtning som skiftesreformerna innebar kan vi notera att utvecklingen i Åsums by gick mycket trögt, med förhandlingar och förhållningar under 50 års tid. Från år 1785, då den första storskiftesansökan kom in, och fram till 1835, då beslut om laga skifte slutgiltigt fastställdes för hela byn (Bilaga 3).

Trots motståndet hade skiftesreformerna den fördelen att en bonde kunde få sina utspridda marker samlade. Vid tiden före skiftena fanns i Åsums by 20 gårdar, varav en, Norregård, låg något norr om byn där den för övrigt ligger än idag (Fig 9). Norregård hade redan tidigare lyckats samla en del av sina marker kanske genom ägobyten tack vare sitt avskilda läge. Det var ägaren Greggersson till Norregård, eller Åsum 28, som var den förste att lämna in en storskiftesansökan (1875) för att ytterligare samla markerna, men med ganska klent resultat. Hans efterträdare Gram lämnade snart in en ny ansökan (1879) och i sin ansökan ger han en intressant upplysning:

"Som ägorna till mitt skatterusthållshemman nr 28... samt synnerligast de som belägna i Åsums vångar och lyckemarker äro så kringströdda på många ställen och fördelta i flera små åkrar och ängar att de kunna räknas till åttio, så kan jag därav ej draga den nytta som om de genom storskifte varda sammandragna till större tegar på få ställen."

Om nu fastigheten Åsum 28 hade mer än 80 tegar inom Åsums by, och dess ägodel i förhållande de övriga hemmanen var ganska lågt ($\frac{3}{8}$ mantal i förhållande $10\frac{5}{8}$ mantal totalt) kan vi gissa att antalet tegar i Åsums by bör ha uppgått till närmare 2000. Det är förståeligt att skiftesreformerna var lockande men också att det tog tid att genomföra och mötte på hårt motstånd.²

¹ Modigh 1826. Ryberg 1835. Emanuelsson m fl 1985. Åsheim 1994. Skansjö 1997. Svensson 2006.

² Åsheim 1994.

Laga skifte i Åsums by

Under perioden 1812–1820 genomförde Fälmättningsbrigaden, som var en militär organisation för att rita kartor, en topografisk kartering av Skåne, speciellt pga sitt utsatta militära läge mot grannländerna i söder. Den Skånska Rekognoseringskartan ger en ganska detaljerad information om terrängen och bebyggelsen runt Åsum strax före det laga skiftets genomförande (Bilaga 4). För Åsums del bekräftas bilden av ett väl sammanhållet bysamhälle med 21 gårdar med sina inhägnade vångar och öppna marker runt om byn.

Det laga skiftet för Åsums by påbörjades 1831 och fastställdes slutgiltigt 1835. Genom s k hemmansklyvningar, där hemman genom arv eller köp delats, bestod Åsums by vid tiden för laga skifte av 35 hemmansägare till de 21 gårdarna. Själva gårdarna delades inte sällan av flera hemmansägare. Fem enskiften var redan fastställda och inom sex år skulle nu ytterligare 25 hemmansägare flytta ut från byn till sina nya laga skiften. Rätt att bo kvar i byn tillkom endast fem hemman vilket betyder att de allra flesta gårdarna i Åsums by revs i samband med utflyttningen från byn.

Ingen hemmansägare fick fler än tre laga skiften. Med de redan genomförda enskiftena blev det totalt 80 nya laga skiften från att tidigare ha varit närmare 2000 tegskiften. Det laga skiftet i Åsum måste uppfattas som mycket radikalt och innebar en total sprängning av det gamla bysamhället (Fig 12, Bilaga 4).¹

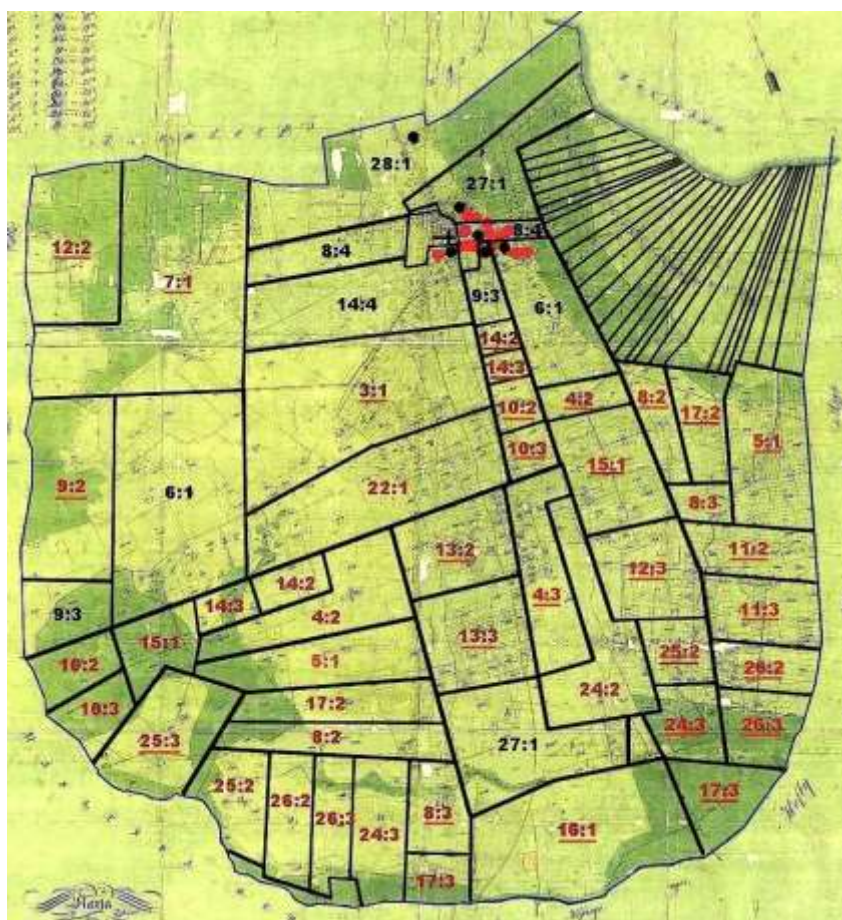


Fig 12. Skiss över slutgiltig ägofördelning och utflyttning av hemman efter enskifte och laga skifte i Åsums by 1835. Lägg märke till hur kyrkbyn sprängs genom att de flesta gårdarna (röda prickar) fick rivas och nya byggas på någon av hemmansägarnas nya skiften (understrukna). Endast 5 gårdar (svarta prickar) blev kvar med sina marker i byn.

¹ Fälmättningsbrigaden 1820a, 1820b. Ryberg 1835. Åsheim 1994.

Spåren efter äldre markanvändning

För att få en bild av hur markerna på Åsumfältet utvecklats från skiftenas tid är det nyttigt att spåra fastighetsbeteckningar och markägare bakåt i tiden. Ett intressant exempel utgörs av Jarlsgårds fastighet alldeles väster om Mellanfureten. Mitt i fastigheten finns idag fortfarande ruinen kvar av en hustomt vilket väcker nyfikenhet om dess historia. Fastighetsbeteckningarna som tillkom sedan militären köpt området och som bl a återfinns i den ekonomiska kartan från 1972 är i det sammanhanget ganska intetsägande (2453, 2454 & 2456), även om den ekonomiska kartan i sig ger intressant information om markanvändningen i området (Fig 13).

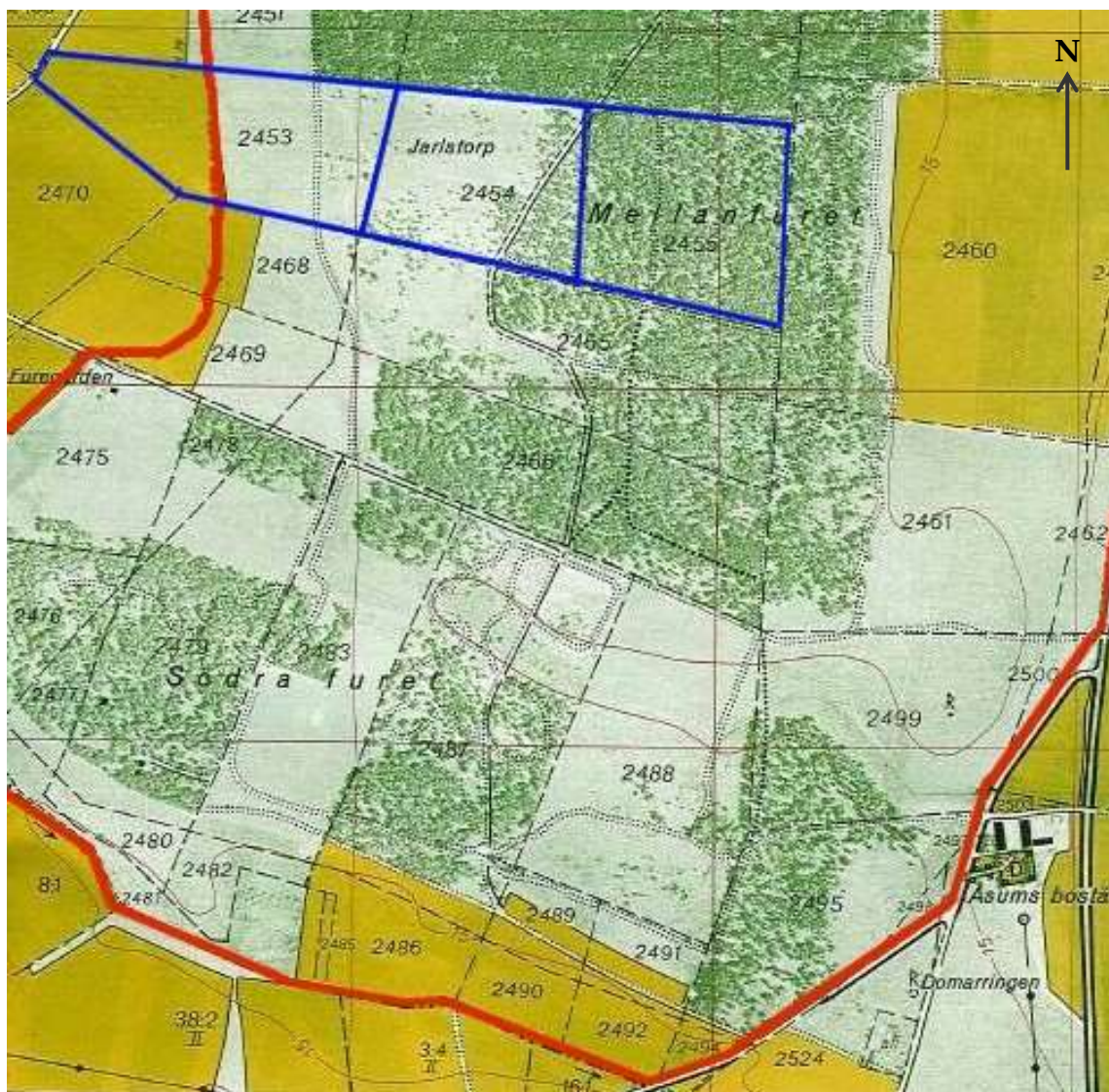


Fig 13. Detalj ur ekonomiska kartan från 1972 med fastigheten Jarlstorps markerad (blå linje) i Åsumfältets (röd linje) västra del. Fastighetsbeteckningarna 2453, 2454 och 2456 säger inte mycket om markens användning i svunna tider.

Mer intressant blir det när vi vänder oss till den häradsekonomiska kartan från 1931. Jarlstorps gård är här tydligt utmärkt på kartan och ligger mitt i fastigheten med beteckningarna 5:13 och 5:12 (Fig 14A). Tankarna går till Åsum 5 som hade sin gård strax nordost om prästgården i Åsums by och som var en av de hemman fick flytta ut efter det laga skiftet. Mycket riktig motsvarar fastigheterna 5:13 och 5:12 på den häradsekonomiska

miska kartan 1931 en av de två skiften (skifte C) som tilldelades Åsum 5 enligt laga skifteskartan 1835 (Fig 14B).

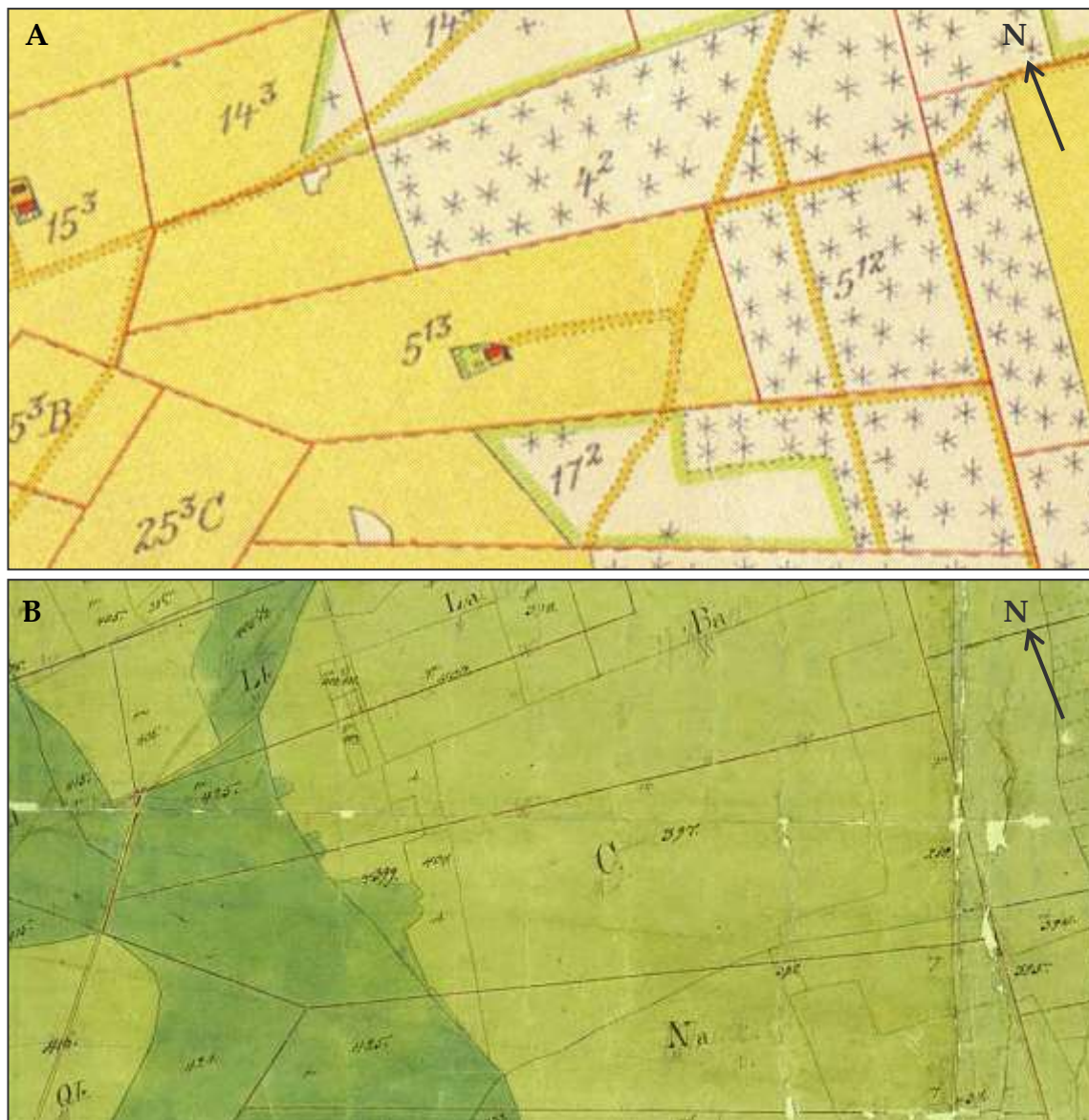


Fig 14. Jämförelse av markerna runt Jarlstorp. **A.** Detalj ur den häradsekonomska kartan från 1931 med fastigheterna 5:13 och 5:12 vid gården Jarlstorp. **B.** Detalj ur den laga skifteskartan från 1835 med motsvarande laga skifte C, som tilldelats hemmanet Åsum 5.

I laga skifteskartans undre skikt kan skönjas beteckningen 397 för ett område som delvis innefattar det laga skiftet C. I taxeringsprotokollet kan utläsas att detta område utgörs av "Åsåkrar, sand" där lantmätaren bedömt jorden till den synnerligen usla graden $\frac{1}{32}$. Det rör sig alltså här om den magraste typen av sandjord som likväl odlats som lyckemark. Från den ännu tidigare enskifteskartan från 1826 kan man i kartans understa skikt skönja konturerna av den karakteristiska tegindelningen som gick i ungefär i 45° vinkel mot skiftets norra gränslinje. I det nordvästra hörnet av 5:13 finns fortfarande ett område kvar av denna mycket magra lyckemark.

Det går att spåra markanvändningen på fler ställen inom Åsumfältet genom att studera laga skifteskartan och dess taxeringprotokoll tillsammans med fastighetsbeteckningarna.

Genom att sammanföra uppgifter om skifteskartornas jordtaxering med ett aktuellt flygfoto över området fås en översiktlig bild av hur äldre tiders markanvändning har satt sina spår i landskapet (Fig 15). Större delen av Åsumfältet har legat på mager utmark som nyttjats till lyckodling med långa uppehåll av trädning. Fuktstråken längs Mosslundabäcken och Skönabäck har däremot nyttjats som ängsmark. Endast i den nordvästra delen av Åsumfältet, på byns inägor, har ett mer intensivt åkerbruk bedrivits i äldre tid.¹

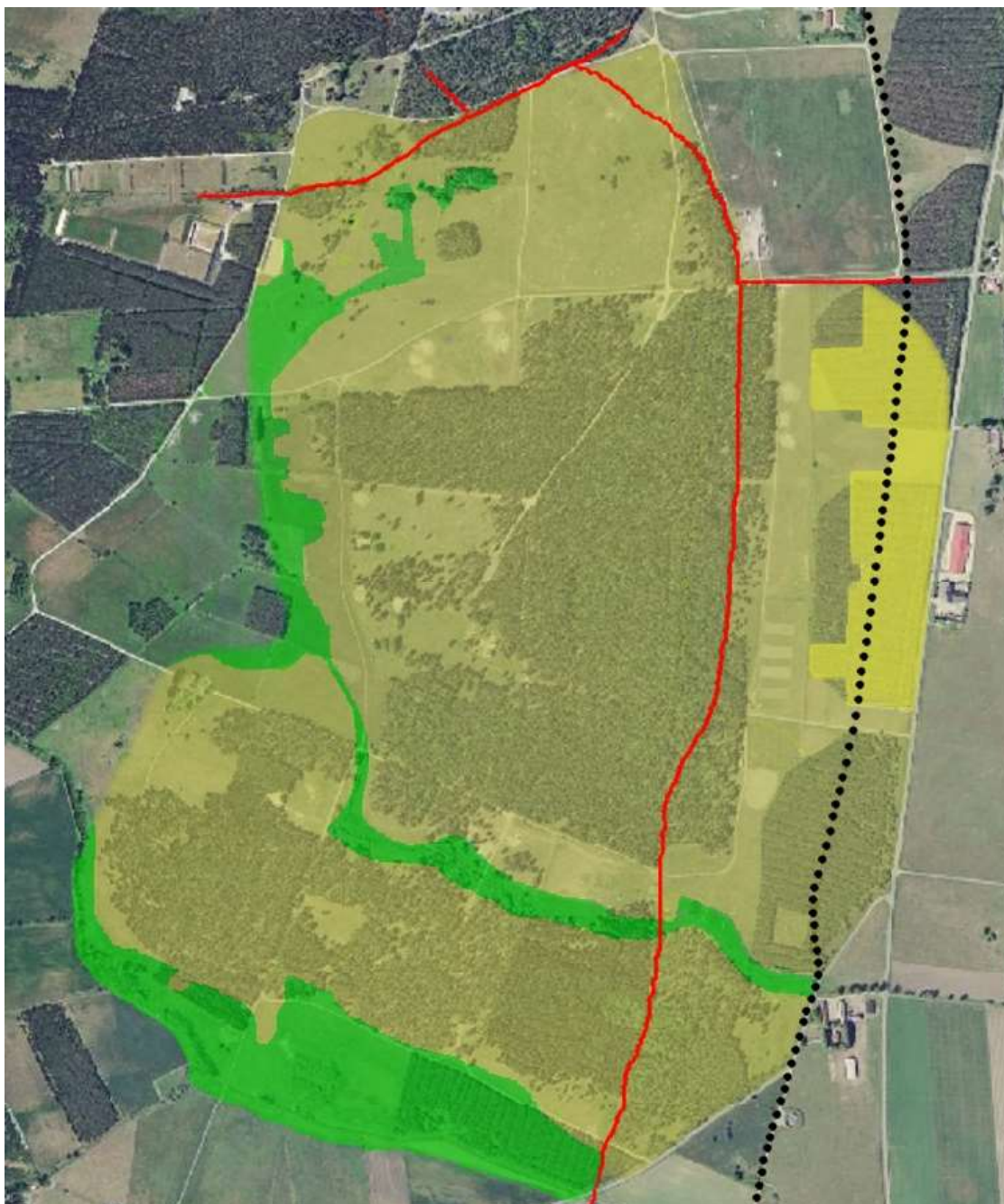


Fig 15. Markanvändning på Åsumfältet före skiftena i Åsums by. Längs Mosslundabäcken längst i söder och Skönabäck mellan furuskogarna fanns utmarkernas ängsmark (grönt). På utmarken fanns även de magra sandmarkerna där lyckodling förekom (ljusgult). Vångindelningen (röda linjer) visar att i stort sett hela Åsumfältet låg på utmark. I östra delen av Åsumfältet finns exempel på en vång som hade börjat nyttjas mer intensivt och där en del åkermark klassades som mulljord (gult). Vägen till Köpinge gick genom denna vång (streckad linje).

¹ Ryberg 1835. Rikets Allmänna Kartverk 1931. Statens Lantmäteriverk 1974. Kristianstad kommun 2004.

Jarlstorp

Förutom markanvändning i äldre tider är det även intressant att försöka spåra vilka människor som finns bakom kartmaterialets alla fastighetsbeteckning. För Åsumfältets del utgör Jarlstorp ett av de bästa exemplen på detta. Genom att studera tidiga skifteshandlingar och fastighetsregister växer bilden fram av historien bakom tomtruinen vid Jarlstorp.

Från att ha utgjorts av utmark och tegindelad lyckemark till alla jordbruksfastigheterna i Åsums by före år 1835 blev alltså området genom laga skifte tilldelat Åsum 5, som redan nämnts. Hemmansägaren Måns Jöransson till Åsum 5 bodde på sin gård alldeles på andra sidan byvägen, norr om prästgården (se Fig 11). Kanske var det hans far Jöran Karlsson som många år tidigare hade friköpt Åsum 5 från staten så att det nu var ett skattehemman. Måns Jöransson hade sex år på sig att ta sitt bohag och flytta ut från byn till något av sina två nya skiften.

Det ena skiftet utgjorde ett magert sandskifte (senare Jarlstorp) och det andra ett bördigt åkerskifte som låg på den s k Hovbyvången (ungefär längs Åhusvägen). Valet var enkelt och Måns Jöransson flyttade till skiftet på Hovbyvången (jmf Fig 12). År 1844 sålde Måns tillsammans med sin hustru Hanna av en mindre del av fastigheten. Någon gång runt 1850 blir Hanna Simonsdotter änka och får så ta över huvudfastigheten. Gården finns markerad på Topografiska Kårens karta från 1862 (Bilaga 4, väster om "Hovby").

I början av 1900-talet står sonen Carl Månsson som ägare för fastigheten och åren 1905-1906 genomför han en ägostyckning vilket leder till skiftena Åsum 5:4, 5:5, 5:6, 5:7, 5:8, 5:9, 5:12 och just 5:13 (senare Jarlstorp). Det finns fortfarande ingen bebyggelse på Åsum 5:13. Fastigheten köps emellertid 1915 av en Johan Jarl och det förklarar slutgiltigt Jarlstorps tillkomst (Fig 16). Innan militären tar över och får lagfart på fastigheten 1943, finns även ett dokument från 1930 som anger en Per Nilsson som ägare.¹



Fig 16. Resterna av stenvallen runt hustomten vid Jarlstorp. Foto (taget från väster) Nils-Otto Nilsson.

¹ Ryberg 1835. Herbst 1844. Mebius 1905, 1906. Mårtensson 1994. Åsheim 1994.

Tallskogarna på Åsumfältet

I början av 1900-talet karakteriserades Åsumfältet fortfarande av ett öppet landskap. Från Fältbrigadens och Topografiska kårens kartor från 1815 resp. 1862 kan man notera att det enda som skulle kunna kallas skog var en liten plantering, sannolikt av tall, någon km sydväst om byn (se Bilaga 4). Enligt skifteskartorna var området emellertid uppodlat under tiden däremellan, så samplaceringen på militärens kartor bör betraktas som en tillfällighet.

En bit in på 1900-talet inleddes emellertid en period av skogsplantering i området. De oproduktiva, sandiga markerna lämpade sig bäst för plantering av tall och vid 1920-talets slut höll en stor andel av området på att omvandlas till tallskog. Mot slutet av 1970-talet, när militären sedan länge tagit över Åsumfältet, skedde vissa avverkningar och en ny våg på nyplanteringar. Nästan 60 ha planterades på nytt med tall av militären under åren 1979-1982.

Idag har flera av tallbestånden nått en ansevärd ålder och växlingen mellan glesa tallskogar och öppna sandmarker är en av Åsumfältets karaktärsdrag (Fig 17). Staten bedriver ett fortsatt skogsbruk i området och så sent som 2008 gjordes t ex en avverkning och nyplantering av tall i västra delen av Södra Furet.¹



Fig 17. En av Åsumfältets många tallskogar och tallbryn. Bilden är tagen i Södra Furet. Foto Nils-Otto Nilsson.

Kunglig Wendes artilleriregemente till Norra Åsum

Kunglig Wendes artilleriregemente (A3) grundades 1794 när Kungliga Artilleriregementet delades i Svea, Göta, Wendes och Finska Artilleriregementet. Namnen anspelar på kungens många titlar, bl a "Wendes Konung" eftersom delar av det forna Vendland i norra Tyskland fortfarande var svenskt territorium. Wendes artilleriregemente (A3) bildas av det som tidigare kallats Skånska brigaden och som bestod av fem

¹ Mårtensson 1994.

kompanier. Två av dessa var förlagda till befästningsstaden Kristianstad, som i princip haft en kärna av artillerister i sin garnison ända sedan staden grundlades 1614.

Det var efter ungefär 150 år i Kristianstad (1794-1946) som Wendes artilleriregemente flyttade till Norra Åsum (Fig 18). De fina övningsmarkerna runt Norra Åsum hade uppmärksammats tidigare och redan under 1930-talet hade övningar genomförts på

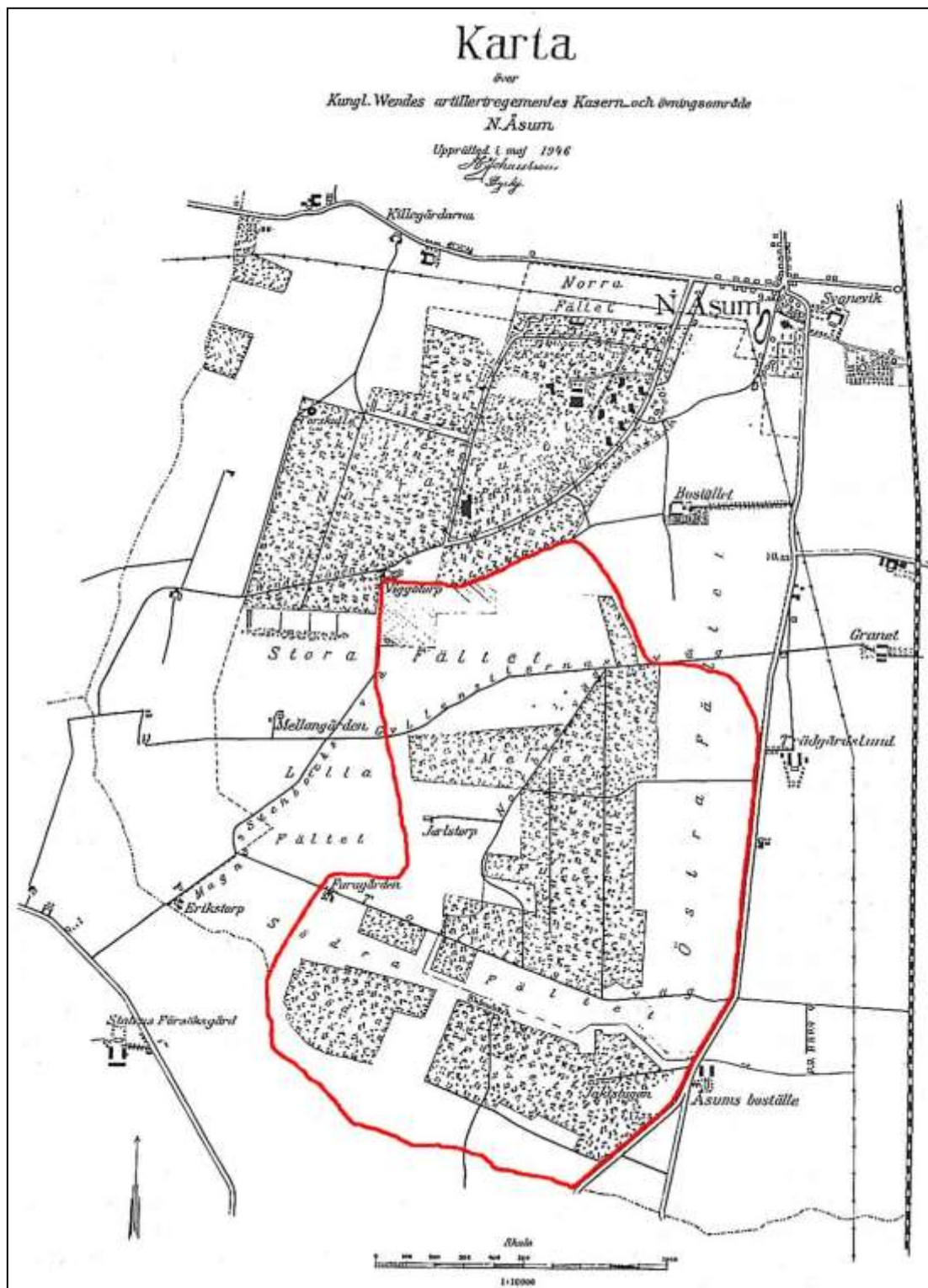


Fig 18. Karta från 1946 över Kunglig Wendes artilleriregementes kasern och övningsfält i Norra Åsum där det som här kallas Åsumfältet (röd markering) ingår. Kasernområdet låg i Norra Furet och övningsfältet framförallt söderut. Lägg märke till militärens många namnbeteckningar för att underlätta lokalangivelser i området.

statens, kyrkans och gården Svaneviks marker. Efter flyttningsbeslutet 1942 började därför staten aktivt köpa upp mark i området och ungefär 25 markägare berördes. Själva militärförläggningen byggdes i Norra Furet alldeles sydväst om Norra Åsums by och invigning och inflyttning till de nya kasernerna skedde under 1946.

Uppköpen av de oproduktiva markerna på Åsumfältet gick relativt enkelt. I några fall krävdes emellertid att bebodda gårdar med lite bättre åkermark fick lösas in. A3 fick t ex lagfart 1943 på den mindre lantgården Furegården i sydvästra hörnet av Åsumfältet. Ågaren Martin Andersson fick visserligen bo kvar till 1944 men boningshuset hyrdes sedan ut till A3-anställda in på 1950-talet. Huset revs runt 1960 och ännu idag finns Furegårdens tomtruin och rågångar bevarade (Fig 19).¹



Fig 19A. Tomtruinen efter Furegården lantgård strax väster om Södra Furet. **B.** Vacker rågång med som markerar gränsen för Furegårdens gamla åkermark till höger innanför stengärdet. Foto Nils-Otto Nilsson.

¹ Johansson 1946. Andersson 1993. Dunér 1993. Mauritzsson & Tollin 1993. Scheutz 1993. Mårtensson 1994.

Spåren efter militären på Åsumfältet

Ungefär samtidigt med flytten till Norra Åsum inleddes en omfattande motorisering av artilleriet. Tidigare hade artilleriet framförallt varit hästspänt och till en början stallades A3:s hästar vid det gamla häradshövdingebostället norr om Åsumfältet (Fig 20). Hästverksamheten avtog emellertid snabbt i takt med motoriseringen och avslutades definitivt när A3:s sista tjänstehäst Putte togs ur tjänst den 11 juni 1954. Bostället är i dag militär-museum där artilleripjäser och fordon som tillhört Wendesregementet finns utställda.



Fig 20. Exempel på hästspänt artilleri i Kunglig Wendes artilleriregemente. Uppvisning av Wendes Militärhistoriska Förening den 17 maj 2008. Foto Nils-Otto Nilsson.

Närövningsfältet alldeles söder om artilleriregementets kaserner sammanfaller i stort sett med det som här kallats Åsumfältet. Den huvudsakliga användningen av övningsfältet har varit för grupperings- och körövningar. I området längst i väster (utanför Åsumfältet) fanns under 1950-talet även ett skjutfält för artilleri, där artilleripjäserna placerades söder om vägen till Vä, vid Killegårdarna, och målområdet låg väster om Mellanfuret. Att det fanns problem med att avgränsa riskområdet förstod man inte minst när en felriktad granat slog igenom väggen på Jarlstorp. Jarlstorp, som revs först på 1960-talet, nyttjades vid denna tid som upplagsförråd för olja, och missödet kunde därför slutat värre än det gjorde. All artilleriskjutning flyttade så småningom helt till Rinkabyfältet.

Själva Åsumfältet, med sin kuperade mark, sina tallskogar och sina öppna sandfält, utgjorde det lämpligaste området för militärens grupperings- och körövningar. I Mellanfuret anlades bl a en terrängkörningsbana där det alltmer motordrivna pansarartilleriet kunde genomföra sina övningar. Det finns fortfarande spår av uppkörda småvägar



Fig 21. Gammal markväg i Mellanfuret som påminner om militärens terrängkörningar i området. Foto Nils-Otto Nilsson.

i Mellanfuret även om tallskogen till stora delar redan har hunnit växa igen sedan militären lämnade området på 1990-talet (Fig 21). Det finns även en del spår kvar från militärens grupperingsövningar, framförallt på det Södra Fältet mellan Mellanfuret och Södra Furet, där man fortfarande kan se tydliga rester av grävda värn.

Det gamla flygfältet i östra delen av Åsumfältet nyttjades sporadiskt av militärens artilleriflygpluton. Ungefär vart fjärde år genomfördes övningar med sk eldledningsflyg som användes för att dirigera artilleriets eldgivning. Genom att meddela nedslagsplatsen för granaterna i förhållande till själva målområdet kunde artilleripjäsernas sikte justeras.



Fig 22A. Militärens ammunitionsförråd i Mellanfuret. **B.** Minnessten över Kunglig Wendes artilleriregementes tid i Norra Furet. Foto Nils-Otto Nilsson.

År 1992 fattades beslut om att flytta Wendesregementet till Hässleholm. En 50-årig epok för Kunglig Wendes artilleriregemente i Norra Åsum (1946-1994) gick därmed mot sitt slut. Idag är spåren efter militärens verksamhet på Åsumfältet fortfarande tydliga genom markvägar, grävda värn, slitna sandmarker och åtminstone ett ammunitionsförråd som fortfarande är aktivt (Fig 22A). Norr om Åsumfältet, i Norra Furet, har regementets förläggning idag omvandlats till Wendesgymnasiet. Förutom de gamla kasernbyggnaderna finns även en minnessten som påminner om Kunglig Wendes artilleriregementes tid mellan 1946-1994 i området (Fig 22B).¹

¹ Mauritzsson & Tollin 1993. Mårtensson 1994. Weinsjö 2008.

Nutid

Dagens markanvändning på Åsumfältet

Åsumfältet används idag i stor utsträckning av det rörliga friluftslivet eftersom det finns gott om strövstigar i området och eftersom markerna ännu inte exploaterats i nämnvärd utsträckning sedan militären lämnat området (Fig 23). I de centrala delarna i och runt Mellanfuret och Södra

Furet ses mycket ofta promenerare, hundägare, joggare och ryttare som nyttjar militärens gamla vägnät i tallskogarna och på sandfälten. Flera föreningar har aktiviteter i området, t ex Gärds Rytтарförening och Pan-Kristianstad orienteringsklubb.

Staten är fortfarande huvudägare i området och de marker som arrenderas ut nyttjas relativt extensivt utan att inkräkta på Åsumfältet som rekreatjonsområde. Av hävdad jordbruksmark märks betesmarkerna nordväst om och vallodlingarna väster om Mellanfuret. Även öster om det gamla flygfältet (Östra Fältet) och söder om Södra Furet finns flera exempel på betesdrift och vallodling.¹



Fig 23. En av många välanvända strövstigar på Åsumfältet. Bilden är från Mellanfuret. Foto Nils-Otto Nilsson.

Gärds Rytтарförening

Gärds Härads Lantliga Rytтарförening bildades 1933 och har under alla år haft sin verksamhet förlagd till Norra Åsum. Föreningen är för ryttare med egen ridhäst och själva ridhuset ligger strax söder om Tädgårdslund. Sedan militären lämnat Åsumfältet arrenderar rytтарföreningen en del av Åsumfältet för en utomhusanläggning. Ridanläggningen består av dressyr- och hoppbanor på Östra Fältet och en terrängbana på Södra Fältet mellan Mellanfuret och Södra Furet (Fig 24). Här arrangerar Gärds Rytтарförening årligen tävlingar i dressyr, hoppning och fälttävlan.

¹ Gärds Rytтарförening 2008. Olofsson 2008. Pan-Kristianstad 2008.



Fig 24. Gärds Ryttarförenings ridanläggning på Åsumfältet. **A.** Två unga talanger på dressyrbana. **B.** Hoppbana med klubbstugan i bakgrunden. Foto Nils-Otto Nilsson.

Åsumfältets höga naturvärden

Åsumfältets flora och fauna har nyligen inventerats med avseende på kärlväxter, buksvampar, solitära bin och andra insekter samt fåglar. Inte minst insektsfaunan har visat sig vara exceptionellt rik med många arter som är beroende av sandiga marker med tunt växttäckande som med jämna mellanrum skadas och skapar sandblottor. Inte mindre än 90 arter av solitära bin är funna på Åsumfältet vilket är det högsta antal som noterats från ett område av motsvarande storlek i Norden. Många av dessa solitära bin och en rad andra insekter är hotade och finns med på den svenska rödlistan.

Om man sammanför de inventerade områdena för olika organismgrupper fås en bild av särskilt värdefulla platser på Åsumfältet (Fig 25). De värdefullaste sandmarkerna sammanfaller med områden där jordbruk bedrivits extensivt i äldre tider och där markomrörning förhindrat igenväxning av tät vegetation. För tallskogsområdena, tillkommer flera intressanta häckfågellokaliter i äldre tallskog med gott om hålträd. Det är i princip endast fåglar som inventerats i tallskogen men insektsfaunan bedöms som potentiellt intressant även om den inte undersökts systematiskt.¹



Fig 25. Områden med höga (röda fält) och potentiellt höga (gröna fält) biologiska värden runt Åsumfältet. Notera att de värdefullaste markerna sammanfaller med de magra betesmarkerna i norr, mycket magra, sandiga marker i övrigt och med bryn av gammal tallskog.

¹ Hansson SÅ 2008. Olofsson 2008. Olsson 2008. Sörensson 2008.

Kärlväxter

Från inventeringen av kärlväxter, utförd av Kjell-Arne Olsson framgår att floran inte är av samma höga klass som för områden med s k sandstäpp. Sandstäpp är annars en exklusiv naturtyp som finns söder om Åsumfältet t ex i området runt Lyngsjö och väster om Åhus. Sandstäppen karakteriseras inte bara av magra sandmarker med viss markomrörning utan även av hög kalkhalt. Karaktärsväxter för sådana områden är bl a tofsäxing *Koeleria glauca*, sandsvingel *Festuca polesica*, sandnejlika *Dianthus arenarius* och liten sandlilja *Anthericum ramosum*. Att Åsumfältet saknar växtsamhället sandstäpp beror på att kalkhalten här är betydligt lägre. I stället dominerar andra växtsamhällen som t ex borsttåtelhed med borsttåtel *Corynephorus canescens*, vårtåtel *Aira praecox*, bergsyra *Rumex acetosella* och renlavar *Cladonia* sp. (Fig 26). Kalkgynnade arter som grusviva *Androsace septentrionalis*, blåeld *Echinum vulgare* och fältsippa *Pulsatilla pratensis* indikerar emellertid att kalk förekommer i området, om är i begränsad omfattning.



Fig 26. Borsttåtelhed på Åsumfältet med bl a borsttåtel *Corynephorus canescens* och gulvit renlav *Cladonia arbuscula*. Foto Nils-Otto Nilsson.

Även om det exklusiva växtsamhället sandstäpp saknas kan Åsumfältet knappast betraktas som "blomfattigt". De varierande miljöerna med magra tallskogar, bryn och sandmarker bäddar för stor variationsrikedom och lång kontinuitet i floran. Det är också en nödvändig förutsättning för den stora insektsrikedom som finns på Åsumfältet. Många hotade insektsarter som påträffats i området är oligolektiska, dvs de är beroende av ett fåtal värdväxter för sin överlevnad. Väddklint *Centaurea scabiosa* är den viktigaste pollenkällan för den hotade arten stortapetserarbi, åkervädd *Knautia scabiosa* för väddsandbi, gråfibbla *Pilosella officinum* för slåttersandbi och fibblesandbi, timjan *Thymus serpyllum* för svartfläckig blåvinge osv. Viden *Salix* spp, som förekommer rikligt i områdets fuktstråk, är ett annat exempel på nyckelväxter för hotade arter av sandbin.

De värdefullaste områdena för floran utgörs av betesmarkerna norr om Mellanfuret och de magraste, öppna sandmarkerna i västra delarna av Mellanfuret och Södra Furet (Bilaga 4). Endast en rödlistad kärlväxtart – fingerhirs *Digitaria ischaemum* – har påträffats i

området, vilket indikerar att Åsumfältet inte har högsta botaniska skyddsvärde i sig själv. Variationsrikedomen i floran är emellertid mycket viktig för insektsfaunan. Det är därför mycket alarmerande att många av de inventerade ytorna kännetecknas av en varierande grad av igenväxning.¹

Buksvampar

Någon omfattande inventering av storsvampar finns inte från Åsumfältet men däremot utfördes under vintern 2006/2007 en inventering av buksvampar av Sven-Åke Hansson. Buksvampar har visat sig mycket användbara som indikatorarter för värdefulla sandmarker med kalkinnehåll, speciellt arter inom släktena diskroksvampar (*Disciseda*), jordstjärnor (*Geastrum*) och stjälskröksvampar (*Tulostoma*). Vid inventeringen noterades inte mindre än fyra rödlistade arter i området; stjälskröksvamp *Tulostoma brumale*, sträv jordstjärna *Geastrum berkeleyi*, dvärgjordstjärna *Geastrum schmidelii* och liten diskroksvamp *Disciseda candida* (Fig 27, Bilaga 5). Förekomsten av buksvampar indikerar att det förekommer kalk på Åsumfältet, åtminstone fläckvis. Arterna indikerar också att markanvändningen har lång kontinuitet.



Fig 27. Dvärgjordstjärna *Geastrum schmidelii* – en av flera rödlistade diskroksvampar som återfinns på Åsumfältet. Foto Nils-Otto Nilsson.

Det är framförallt Södra Fältet mellan furuskogarna och området söder om Södra Furet som har de rikaste förekomsterna av rödlistade buksvampar. På Södra Fältet noterades t ex 71 fruktkroppar (från 8 mycel) av stjälskröksvamp *Tulostoma brumale* och 18 fruktkroppar (från 1 mycel) av sträv jordstjärna *Geastrum berkeleyi*. Området används idag av Gärdss Ryttaförening som terrängbana med fasta hinder. Det är framförallt den västra delen, där vegetationen är gles och där ridningen ger ett lagom markslitage och skapar nakna sandytor, som är särskilt värdefull.²

Solitära bin och andra insekter

Den största överraskningen med Åsumfältet är nog att området hyser en så stor rikedom av hotade insektsarter. Allt som allt noterades 51 rödlistade arter av Mikael Sörensson under en enda inventeringssäsong 2007 (Bilaga 5). Av dessa ingår inte mindre än 13 arter i speciella, s k nationella åtgärdsprogram som Naturvårdsverket fastställer och som innebär en fokusering med konkreta åtgärder för några av de mest hotade arterna i Sverige. Att ett så begränsat område som Åsumfältet omfattar 13 åtgärdsprogramarter är synnerligen ovanligt också i ett nationellt perspektiv. Bilaga 6 ger en beskrivning av de

¹ Olsson 1994. Pålsson 1998. Tyler 2003. Olsson 2008. Sörensson 2008.

² Hansson 2008.

13 åtgärdsprogramsarterna och något om deras ekologi vilket ger en indikation på vilka biotoper som är särskilt skyddsvärda för insektsfaunan på Åsumfältet.

En insektsgrupp som särskilt undersöktes under inventeringen 2007 var solitära bin (Apoidea). Totalt hittades 90 arter av solitära bin varav 21 rödlistade arter som i sin tur omfattar 9 arter med nationella åtgärdsprogram (Bilaga 5, 6). Enbart inom släktet sandbin *Andrena* påträffades 26 arter varav 9 är rödlistade och 5 är åtgärdsarter. Många arter är oligolektiska, dvs knutna till ett fåtal värdväxter. Boparasiter, som snyltar på andra bin, är också välrepresenterade, speciellt inom släktena gökbin *Nomada* (12 arter) och blodbin *Sphecodes* (10 arter, Fig 28).



Fig 28. En boparasit (blodbin *Sphecodes*) som patrullerar vid ingången till ett bo av ett annat solitärt bi. Foto Nils-Otto Nilsson.

Att de solitära bina är så välrepresenterade på Åsumfältet beror framförallt på den mycket goda tillgången på vindskyddade, varma sandmarker längs tallbrynen och på den mångfald av pollenrika värdväxter som finns i området, t ex videsnår och gamla sälgar, fibblor av olika slag och timjanmattor. Det är svårt att peka ut vilka områden som är mest värdefulla eftersom i stort sätt alla sandmarkerna runt om och inom Mellanfuret och Södra Furet utgör hotspots för olika arter. I stället kan man peka på flera värdefulla strukturer som är en förutsättning för många av arterna. Först bör de många öppna, magra sandmarkerna med tidvis markomrörning lyftas fram. Markomrörningen är oftast orsakad av fordon eller av ridhästar som exponerar sanden fläckvis. I hjulspår eller hovspår ses ofta mängder av bohål till solitära bin (Fig 29A).

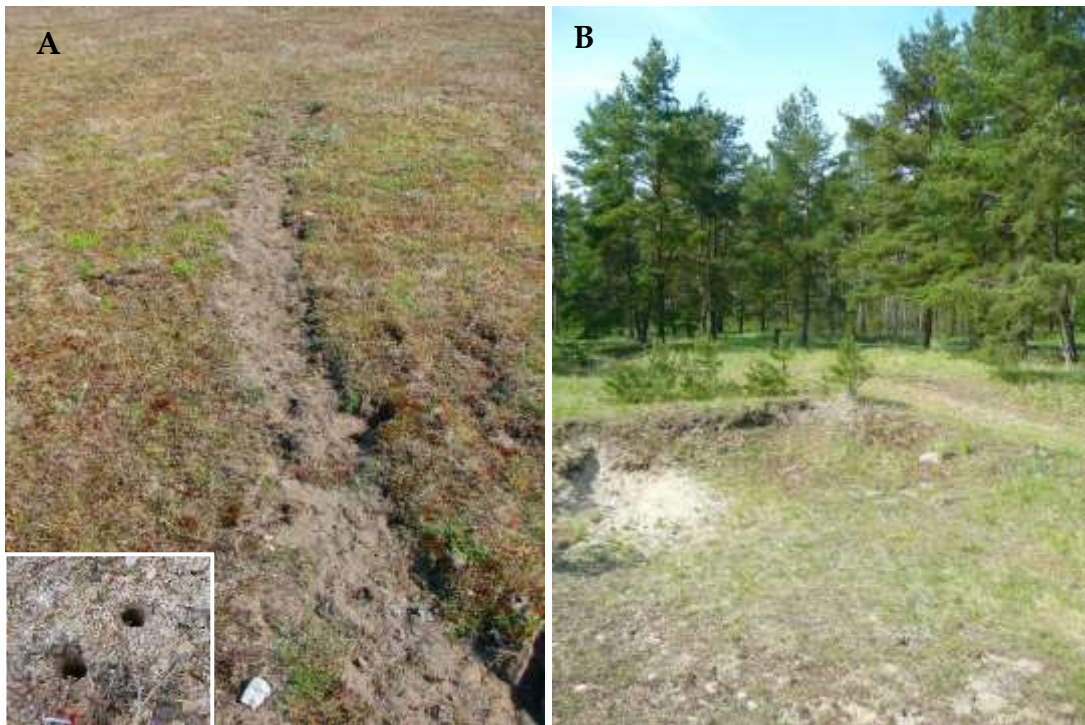


Fig 29A. Hjulspår som skapat blotta i sandmarken. På sådana tillfälligt exponerade ytor ses ofta mängder av bohål från solitära bin (infälld bild). **B.** Varmt tallbryn med hästrampad sandmark i skyddat läge. En idealisk boplats för många arter av solitära bin. På denna plats påträffades för övrigt det första (och enda) fyndet av dvärgblodbi *Sphecodes longulus*. Foto Nils-Otto Nilsson.

En annan viktig värdefull komponent för de solitära bina är att de exponerade sandmarkerna ofta förekommer intill skyddade, varma tallbryn (Fig 29B). Många hotade arter av solitära bin och även insekter är värmeälskande och gynnas på ett särskilt sätt av att denna miljö är så vanligt förekommande på Åsumfältet. Man ska samtidigt komma ihåg att grunden till denna mosaik av varma tallbryn med tidvis omrörda sandmarker lades när militären använde området som övningsfält. Det är mycket alarmerande att många sandmarker snabbt växer igen och att de bästa ytorna för hotade insektsarter krymper i snabbt takt. Det enda som bromsar utvecklingen är i viss mån slitaget från ridningen i området.



Fig 30. Gråfibbla *Pilosella officinum* – en av nyckelväxterna för vissa solitära bin. Foto Nils-Otto Nilsson.

Slutligen bör blomsterrikedomen i området lyftas fram som en värdefull komponent. Genom mosaiken av tallskogar, bryn, markvägar, sandmarker och fuktstråk skapas förutsättningar för en variationsrik flora med god tillgång på flera nyckelväxter. Speciellt värdefulla växtmiljöer med gott om pollen under olika delar av året utgörs av videsnår i fuktstråken, gamla sälgar och andra rikblommande träd och buskar i skogsbrynen, mattor av timjan och fibblor på de öppna sandmarkerna, kantzoner med bl åkervädd, väddklint osv (Fig 30).

Under inventeringen av solitära bin på Åsumfältet påträffades också ett flertal andra, hotade insektsarter (Bilaga 4, 5). Flera av dessa arter har liknande habitatkrav som de solitära bina, t ex läppstekel *Bembix rostrata*, som är beroende av varma, tidvis omrörda sandmarker, och mosshumla *Bombus muscorum* som trivs på sandmarker med blomrika kantzoner.

Utöver dessa sandmarksarter tillkommer rödlistade insekter i två andra kategorier; spillningslevande insekter på sandmarker och insekter knutna till gamla, varma tallskogar med död ved. Av de spillningslevande insekterna märks t ex den spektakulära skalbaggen månhornsbagge *Copris lunaris* som yngelvårdar sina larver under deras "trevliga" uppväxt (Fig 31). En annan spektakulär art är humlekortvingen *Emus hirtus*, som är en ovanlig stor och färgglad kortvinge som lever som rovdjur på spillning.

Anmärkningsvärt är också fyndet av ribbdynbagge *Heptaulacus sus*, som framförallt är knuten till hästspillning, vilket tycks vara ett lämpligt val på Åsumfältet. Bland insektsarter som är knutna till gamla tallskogar är



Fig 31. En läcker miljö för månhornsbagge *Copris lunaris* (infälld bild) och andra spillningslevande insekter. Foto Nils-Otto Nilsson.

fyndet av eldrovfluga *Choerades igneus* på en död tallraka i särklass det viktigaste. Eldrovflugan är en av Sveriges sällsyntaste flugor och den har tidigare inte sett i Skåne på 90 år. De fyra beskrivna arterna är alla exempel på sällsynta och rödlistade arter som är föremål för nationella åtgärdsprogram (Bilaga 5).¹

Fåglar

Fågelfaunan på Åsumfältet inventerades av Patrik Olofsson under säsongen 2007. Totalt påträffades 53 häckande arter i området och ytterligare 14 mer tillfälliga arter. Sju av arterna är upptagna på den nationella rödlistan som missgynnade, nämligen skogsduva, törnskata, sånglärka och stenskvätta, samt de mer tillfälliga rapphöna, backsvala och hämpling (Bilaga 5). Som karaktärsarter märks rovfåglar, hackspettar, ugglor, nattskärar, skogsduva, trädlärka, törnskata och korp.

Till skillnad från kärleväxt-, buksvamp- och insektsinventeringarna, som framförallt koncentrerat sig på de öppna markerna i området, pekar fågelinventeringen på de stora värden som finns i de grova tallskogarna och brynen i området. I Södra Furet finns en koncentration av sådana områden med grova tallar och många värdefulla hålträd. Flera av häckfågelarterna är exempel på hårt trängda arter och sett i ett större perspektiv är sådana miljöer sällsynta och mycket skyddsvärda. Det är därför oroväckande att en av de större tallskogarna i Södra Furet nyligen kalhuggits (2008) och planterats med björk (Fig 32).

¹ Sörensson 2008.



Fig 32. Björkplantering på kalhygge efter slutavverkning av tall under 2008. I bakgrunden syns en av de mycket värdefulla, äldre tallskogarna på Åsumfältet, där bl a skogsduva häckar. Foto Nils-Otto Nilsson.

För karaktärsarterna kvantifierades antalet häckningar i området till 7-8 häckande rovfåglar (glada, ormvråk, sparvhök och lärkfalk), 10-15 häckande par av skogsduva, 4-5 häckande hackspettarna (spillkråka och större hackspett), 15-20 häckande par av trädlärka, 3 häckande par av törnskata och 1 häckande par av korp. Av dessa arter är törnskata och skogsduva rödlistade (Fig 33).



Fig 33. Törnskata *Lanius collurio* – en av de två rödlistade häckfåglarna, med tre konstaterade häckningar på Åsumfältet. Teckning Nils-Otto Nilsson.

Törnskatan *Lanius collurio* trivs i varma buskmarker och bryn med tillgång på snåriga buskar. På Åsumfältet noterades tre häckningar, alla med bon i täta buskage i gles tallskog. Två av bona hittades i de gamla tallskogarna i Södra Furet. Ännu mer anmärkningsvärt är fyndet av så mycket som 10-15 häckande par av skogsduva *Columba oenas*, också de koncentrerade till de äldsta tallskogarna i Södra Furet. Skogsduvan är en utpräglad skogsart som är beroende av tillgången på grova hålträd. Gamla spillkråkehål tycks vara favorittillhålllet för skogsduvorna på Åsumfältet.¹

¹ Olofsson 2008.

Framtid

Åsumfältets natur- och kulturvärden

Sammantaget karakteriseras Åsumfältet av en historia som är långt ifrån rätlinjig. Den har i stället gett upphov till en mosaik av höga natur- och kulturvärden som kan spåras i området idag. Vid en ytlig betraktelse kanske Åsumfältet kan uppfattas som ointressant i jämförelse med storslagna historiska byggnader eller praktfulla orkidéängar. Men natur- och kulturhistoria skrivs också på dammiga sandmarker, vilket förhoppningsvis framgår av denna sammanställning.

Som en tydlig indikation på de stora naturvärdena i området märks förekomsten av 44 missgynnade (NT), 13 sårbara (VU) och 6 hotade (EN) arter enligt den nationella rödlistan (Bilaga 4). De flesta av dess arter är knutna till miljöer som är på stark tillbakagång i landskapet, bl a sandmarker som regelbundet rörs om och som gjorts så under mycket lång tid eller ostörda, gamla tallskogar som får stå kvar trots att de passerat avverkningsfärdig ålder eller mosaiken av betesmarker, sandfält och tallskogar med varma, blomrika kantzoner. Det är framförallt dessa värdefulla habitat som måste bevaras och förstärkas för att Åsumfältet ska kunna utgöra en långsiktigt hållbar livsmiljö för den mångfald av vanliga och hotade arter som finns i området.

Bland kulturvärdena märks framförallt spåren av mänsklig aktivitet och markanvändning i området under mycket lång tid. På Åsumfältet finns resterna av gravhögar från bronsåldern, spår efter bysamhällets uppodlade inägor och extensivt skötta, sandiga utmarker, gamla rågångar från tiden för laga skifte, gamla tallskogar och tomtruiner efter småbrukare i området och mängder av markvägar och värn från artilleriregementets tid. Att sandmarkerna ligger på gammal utmark, att området mycket sparsamt exploaterats för intensivt jordbruk och att militärens aktiviteter skapat gamla tallskogar med många bryn och tidvis omrörda sandmarker är troligen de viktigaste orsakerna till att en rik flora och fauna ännu finns kvar i området.¹

Hoten mot Åsumfältet

Utöver sina natur- och kulturhistoriska värden utgör Åsumfältet också ett viktigt, oexploaterat rekreationsområde för invånarna i tätorterna runt Kristianstad. Områden nära tätorter står emellertid inför många hot som snabbt skulle kunna ödelägga områdets höga natur- och kulturvärden och dess användning av det rörliga friluftslivet. Det är viktigt att försöka kartlägga och beskriva dessa hot för att kunna skydda och bevara Åsumfältet för framtiden.

Ett hot som bör diskuteras är olika former av exploatering av Åsumfältet. Exploatering kan bl a ske genom markuppköp och uppförande av ny bebyggelse, så som nyligen skett alldeles nordost om det gamla flygfältet på Åsumfältet. På lång sikt kommer sannolikt en allt större efterfrågan på värdefull, tätortsnära tomtmark att resultera i exploatering också av Åsumfältet. Staten, som är största markägare i området, har emellertid en ypperlig möjlighet att aktivt avsätta marken för andra ändamål.

¹ Olofsson 2008. Sörensson 2008.



Fig 34A. Vallodling med mycket trivial flora och fauna på åkermark gödslad med svämgödsel väster om Mellanfuret. **B.** Hundkåx, brännässla, tuvtåtel och älgört är arter som vittnar om övergödning i ett ohävdad område på Södra Fältet längs Skönabäck. Foto Nils-Otto Nilsson.

En annan form av exploatering kan vara att Åsumfältet utsätts för ett allt mer intensivt jordbruk. Fler sandmarker skulle kunna arrenderas eller köpas upp för att sedan brukas med moderna odlingsmetoder. För att förstå effekterna av en sådan exploatering är det nyttigt att lägga märke till markerna väster om Mellanfuret. Dessa marker har historiskt sett varit mager ängs- eller sandmark som senare odlats upp och gödslats intensivt för att idag användas till vallodling (Fig 34A).

Omvandlingen av magra marker till bördig odlingsmark genom gödsling med konstgödsel, stallgödsel eller svämgödsel ökar visserligen produktiviteten, men det är alltid på bekostnad av en totalt utarmad och trivial fauna, flora och funga. Hundkåx, brännässlor och tuvtåtel är exempel på växter som tar över och breder ut sig på övergödda marker utan hävd (Fig 34B). Gödsling utgör också ett hot för de magra, sandiga betesmarkerna som finns i norra delen av Åsumfältet. Naturbetesmarker som aldrig gödslats är en av de mest artrika biotoper som finns, med upp till 40-50 kärlväxtarter per kvadratmeter. Omvänt är välgödslade betesmarker mycket artfattiga.

Något måste också nämnas om den exploatering som ett rationellt skogsbruk skulle innebära för Åsumfältet. Balansen mellan öppna sandmarker och slutna till halvslutna tallskogar och bryn är ganska god på Åsumfältet, vilket också resulterar i en rik fauna och flora. Ett produktionsinriktat skogsbruk har emellertid inget till övers för små ytor med sandmark utan vill hellre se fullmatade planteringar ända ut till kanten. Det är t ex anmärkningsvärt att björkplanteringen på det nyupptagna kalhygget i Södra Furet just sträcker sig ut på en sådan sandig marginalyta som under de biologiska inventeringarna klassats som mycket värdefull. Ett rationellt skogsbruk på Åsumfältet kan lätt resultera i att de redan fåtaliga, magra sandmarkerna med lång kontinuitet i markanvändningen, helt elimineras och med dem en mängd hotade arter.

Sluttavverkningar av tallskogar med kalhyggen som följd innebär också en mycket radikal förändring i livsbetingelserna för de arter som är knutna till gamla tallskogar med gott om hålträd, eller för de arter som är beroende av varma sandmiljöer i tallskogarnas närhet. Bland tallskogsarterna på Åsumfältet märks t ex den rika förekomsten av skogsduva och förekomsten av den mycket sällsynta eldrovflugan och bland värmeälskarna finns många hotade arter av solitära bin. Fortsatt avverkning av Åsumsfältets gamla tallskogar skulle innebära en katastrof för dessa arter och skulle snabbt leda till en utarmning av framförallt faunan i området.

Den sista typen av exploatering som kan utgöra ett hot för Åsumfältet är lite mer av karaktären "smygexploatering" och sker oftast av ren okunskap. Det handlar om successiva, småskaliga förändringsarbeten som i själva verket kan vara förödande för områdets natur- och kulturvärden. Ett exempel på sådan smygexploatering som skett tidigare är åverkan på bronsåldershögarna i området. Mellanfurets tre gravhögar visar alla spår efter oförsiktig, mänsklig aktivitet. I en av gravhögarna finns rester av en husgrund och i de två andra har delar schaktats bort för att ge plats åt militärens övningsvägar. Inte heller bronsåldersgraven norr om Mellanfuret går fri från skador. Där är det ett bysamhällets intensiva åkerbruk som naggat gravhögen i kanten.

Andra exempel på smygexploatering kan vara att rågångar påverkas successivt lite här och där trots att de är skyddade enligt lag, att sandiga eller dammiga ytor eller vägar åtgärdas fast det kan innebära en förlust av någon sandmarksart, att någon ny friluftaktivitet plötslig innebär flyttningsbeslut för störningskänsliga häckfåglar eller att vissa gräsytor börjar maskinklippas för att se snyggare ut (Fig 35).



Fig 35. Exempel på gradvis exploatering som missgynnar floran och faunan på Åsumfältet. **A.** Maskinklippt yta där en tät och trivial grässvål bildats. **B.** Gräshed med hårt slitage där triviala arter som ogräsmaskrosor trivs. **C.** Hårdgöring av sandmark med krossgrus som gjort att den är otillgänglig för sandlevande insekter. Foto Nils-Otto Nilsson.

Även om exploatering av Åsumfältet långsiktigt måste förhindras så utgör det egentligen inte det mest akuta hotet mot området. Det största och mest överhängande hotet är egentligen raka motsatsen till exploatering och innebär istället att ingenting görs i

området vilket snabbt resulterar i kraftig igenväxning. Att igenväxning skett och fortfarande sker sedan militären lämnat Åsumfältet syns på en rad platser.

I framförallt Mellanfuret har inslaget av lövsly i tallskogen ökat markant (Fig 36). Denna igenväxningen har inneburit att många små, sandiga ytor längs militärens markvägar och i gläntor har försvunnit till nackdel för områdets mest unika flora- och faunaelement knuten till mager sandmark. Å andra sidan har tillgången på blommande buskar ökat vilket sannolikt medfört bättre pollentillgång för sandinsekterna i tallskogen utkanter. Igenväxningen kan också i viss mån ha gynnat sådana insekts- och fågelarter som är beroende av ett buskskikt. Hotade tallskogsarter som skogsduva och eldrovfluga förekommer emellertid i områden i Södra Furet där igenväxningen gått betydligt långsammare.



Fig 36. Uppslag av lövsly i Mellanfuret. Foto Nils-Otto Nilsson.

En annan och mer akut typ av igenväxning är den som sker på de öppna sandmarkerna i anslutning till tallskogarna (Fig 37). Den mycket värdefulla sandmarken vid Jarlstorp håller t ex på att växa igen med tall. På andra sandytor blir fältskiktet allt tätare och övergår i utbredda gräshedar utan öppna sandytor. Under artilleriregementets tid rördes marken tidvis om i dessa områden av militärens terrängfordon. Sedan dess har andelen öppna, magra sandmarker med nakna sandytor minskat dramatiskt i området och om ingenting görs kommer den värdefulla artsammansättningen i området successivt att gå förlorad.¹



Fig 37. Snabb igenväxning med tall av de öppna sandmarkerna på Åsumfältet. Exemplet är från området strax väster om Mellanfuret. Foto Nils-Otto Nilsson.

¹ Ekstam & Forshed 1997, 2000. Pehson & Edelstam 2002.

Akuta och långsiktiga åtgärder

Det är uppenbart att åtgärder måste vidtas om vi vill bevara Åsumfältets höga natur- och kulturvärden och långsiktigt säkerställa att de värdefulla markerna inte exploateras utan tvärtom sköts på ett sätt som gynnar den biologiska mångfalden och friluftslivet i området. Eftersom Åsumfältet redan till största del ägs av staten, är reservatsbildning ett alternativ som direkt borde övervägas. Upprättande av ett naturreservat skulle kunna kombinera behovet av att värna natur- och kulturvärdena med att nyttja området som ett värdefullt, tätortsnära rekreatjonsområde.

Det mest akuta behovet för Åsumfältet är emellertid att upprätta och genomföra ett åtgärdspaket för att snabbt vända trenden med igenväxning av sandmarkerna och för att förhindra ytterligare avverkning av gammal tallskog med hålträd och död ved. En långsiktig skötselplan behöver också upprättas för att på sikt utveckla området i en allt gynnsammare riktning för floran, faunan, fungan och friluftslivet. I första hand bör skötseln utgå från de nationella åtgärdsprogrammen för 13 av de rödlistade insektsarterna som påträffats i området.

Inventerarna av de olika artgrupperna ger förslag på konkreta åtgärder som bör vidtas för att gynna den biologiska mångfalden i allmänhet och de hotade arterna i synnerhet. Avslutningsvis kan därför ett antal punkter presenteras som ger en bild av vilka åtgärds- och skötselbehov som är mest aktuella för Åsumfältet:

- Akut behov av att röja undan ungtallar på snabbt igenväxande, tidigare öppna sandytor.
- Akut behov av att hävda igenväxande gräsmarker i magra sandområden.
- Behov av att tidvis genomföra markomrörning på de värdefullaste sandmarkerna.
- Behov av att kanalisera och stimulera friluftslivet till ett extensivt markslitage i området.
- Långsiktigt behov av att till viss del utöka andelen öppna sandmarker och varma tallbryn inom och runt tallskogarna.
- Behov av att göra riktade röjningar av lövsly inom tallskogarna som samtidigt ökar tillgängligheten för insekter till pollenrika träd och buskar.
- Akut behov av att bevara och gynna viktiga strukturer i området som fuktstråk, videsnår, gamla sälgar, blomrika kantzoner, grova hålträd, död tallved, sandiga markvägar, sandblottor, värdväxter för hotade bin, mattor av timjan m m.
- Långsiktigt behov av att skapa mer död ved i tallskogar och tallbryn för att gynna faunan.
- Akut behov av att bevara och gynna äldre tallskog med hålträd och död ved varför skogsavverkningar i området genast måste upphöra.
- Långsiktigt behov av att utöka andelen gamla tallskogar med hålträd och död ved i området för att gynna faunan.
- Behov av att kanalisera friluftslivet så att flera äldre tallskogsområden kan utgöra en ostörd miljö för känsliga häckfågelarter.
- Behov av att förhindra att området exploateras genom nybyggnationer, väg- eller markförbättringar, gräsklippning eller ett alltför intensivt markslitage.

Källor

Litteratur

- Andersson T. 1948. Lillöhus i fynd och forskning. I Föreningen Lillöhus. 1948. *Boken om Lillöhus*. Föreningen Lillöhus, Kristianstad, s. 7-94.
- Andersson T. 1964. De byggde staden. I Kroon A m fl. (red.). 1964. *Staden vid Helgeå. En bok i anledning av Kristianstads 350-årsjubileum*. Kristianstad boktryckeri, Kristianstad, s. 95-244.
- Bergström J. 1981. Kristianstadstrakten genom årmiljonerna. *Skånes Natur*. Skånes Naturvårdsförbunds Årsskrift 68: 7-16.
- Bergström J, Kornfält KA, Carserud L. 1976. *Geologisk tolkning av seismiska profiler. Kartbladet Kristianstad SO*. Sveriges Geologiska Undersökning, serie Af nr 121 Pl 1, Stockholm.
- Björck A, Svensson NO. 1998. Östersjöns och Västerhavets utveckling. I Fredén C (red.). 1998. *Berg och jord. Sveriges Nationalatlas*, 2:a utgåvan. Metria, Kiruna, s. 138-142.
- Bojs A (red). 2005. *Från vikingahär till pansarbrigad. Krigs- och militärhistoriska händelser i och kring den forna fästnings- och garnisonstaden Christianstad*. Kamratföreningen Norra Skåningar, Kristianstad.
- Dunér U. 1993. Regementets namn och vapen. I Scheutz S (red). 1993. *Kunglig Wendes artilleriregementes historia 1794-1994*. Stiftelsen Kungl Wendes artilleriregementes historia 1794-1994, Kristianstad.
- Edring A. 2004. *En boplatz från yngre bronsålder/förromersk järnålder*. Arkeologisk undersökning 2000. Rapport 2004:1, Regionmuseet Kristianstad, Landsantikvarien i Skåne, Kristianstad.
- Edring A. 2007. Berget i backens skugga. I Andersson M (red.). *Kustslättens mötesplatser*. Riksantikvarieämbetet, Stockholm, s 203-304.
- Ehnström B. 2005. *Åtgärdsprogram för bevarande av jättepraktbagge*. Naturvårdsverket, Stockholm.
- Ekstam U, Forshed N. 1997. *Om hävden upphör*. Naturvårdsverket, Stockholm.
- Ekstam U, Forshed N. 2000. *Svenska naturbetesmarker – historia & ekologi*. Naturvårdsverket, Stockholm.
- Elmquist H, Nielsen PS. 2007. *Åtgärdsprogram för bevarande av svartfläckig blåvinge*. Naturvårdsverket, Stockholm.
- Emanuelsson U, Bergendorff C, Billqvist M, Carlsson B, Lewan N. 1985. *Det skånska kulturlandskapet*. 2:a omarb. uppl. Årsbok för Naturskyddsföreningen i Skåne. BTJ tryck, Lund.
- Erlström M, Lidmar-Bengtsson K, Liljegren R, Malberg-Persson K, Schlyter P, Sivhed U, Wikman H. 1999. Skånes natur. Berg och jord. I Germundsson T, Schlyter P (red.). 1999. *Atlas över Skåne. Sveriges Nationalatlas*. Metria, Kiruna, s. 10-29.
- Falck J. 2003. Skånes geologi – en orientering. I Olsson KA, Gustafsson M, Johansson H, Snogerup S, Tyler T, (red.). 2003. *Skånes flora – Vegetation och utflyktsmål*. Lund Botaniska Förening, Lund.
- Flensmarck T. 2004. Borgar i Gärds, del XV:A – Norra Åsum. *Gärds Härads Hembygdsförenings Årsbok 2004*: 84-93.
- Flensmarck T. 2005. Borgar i Gärds, del XV:B – Norra Åsum. *Gärds Härads Hembygdsförenings Årsbok 2005*: 110-118.
- Florin EP. 1785. *Charta öfwer Åsums bys gatumark*. Ur Lantmäteristyrelsens arkiv, akt K88-6:1.
- Fredén C (red.). 1998. *Berg och jord. Sveriges Nationalatlas*. 2:a utgåvan. Metria, Kiruna.
- Gärdenfors U (red). 2005. *Rödlistade arter i Sverige 2005 – The 2005 red list of Swedish species*. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Hansson SÅ. 2008. *Inventering av buksvampar inom Biosfärområde Kristianstads Vattenrike, hösten och vintern 2006/2007*. Vattenriket i fokus 2008:05, Biosfärkontoret Kristianstads Vattenrike, Kristianstad.
- Helgesson B, Johansson K, Åström H. 1995. Historik. I Mårtensson AW (red.). 1995. *Attraktiv kulturbygd. På upptäcksfärd i Kristianstad kommun*. Kristianstad kommun, Kristianstad, s. 13-43.

- Kornfält KA, Bergström J, Carserud L, Henkel H, Sundquist B. 1978. *Beskrivning till berggrundskartan och flygmagnetiska kartan Kristianstad SO*. Sveriges Geologiska Undersökning, serie Af nr 121, Stockholm.
- Lindström M, Lundqvist J, Lundqvist T. 2000. *Sveriges geologi från urtid till nutid*. Studentlitteratur, Lund.
- Linnaeus C. 1749. *Carl Linnaei skånska resa*. Redigerad av Hagberg K. 1963. Natur & Kultur, Stockholm.
- Ljungberg H. 2007. *Åtgärdsprogram för dynglevande skalbaggar 2007-2011*. Rapport 5689. Naturvårdsverket, Stockholm.
- Magnusson SE. 1981. Helgeåns nedre sjösystem – något om människans ingrepp under närmare 400 år. *Skånes Natur. Skånes Naturvårdsförbunds Årsskrift* 68: 43-52.
- Mauritzsson H, Tollin C. 1993. Regimentet flyttar till Norra Åsum och blir "pansarartilleriregemente". Tiden 1944-1972. I Scheutz S (red). 1993. *Kunglig Wendes artilleriregementes historia 1794-1994*. Stiftelsen Kungl Wendes artilleriregementes historia 1794-1994, Kristianstad.
- Mårtensson L. 1994. Wendes artilleriregemente i Norra Åsum – om inverkan på bygd och människor. *Wendisten* 1-2: 2-17.
- Nihlgård B, Schlyter P. 1999. Skånes natur. Växter och djur. I Germundsson T, Schlyter P (red.). 1999. *Atlas över Skåne. Sveriges Nationalatlas*. Metria, Kiruna, s. 10-29.
- Olsson KA. 1994. Sandstäpp i Skåne – ett upprop. *LBF Medlemsblad* 1994 (2): 4-13.
- Olsson KA. 2008. *Kärväxtfloran på A3-området i Norra Åsum. Inventering juli 2006*. Biosfärkontoret Kristianstads Vattenrike, Kristianstad.
- Olofson C. 1964. Norra Åsum under dansk tid: Ur en sockenkrönika. I Kroon A m fl. (red.). 1964. *Staden vid Helgeå. En bok i anledning av Kristianstads 350-årsjubileum*. Kristianstad boktryckeri, Kristianstad, s. 29-94.
- Olofsson P. 2008. *Inventering av fågelfaunan på Åsumfältet, A3:s f d militära övningsfält i N Åsum, inom Biosfärområde Kristianstads Vattenrike 2007*. Vattenriket i fokus 2008:03, Biosfärkontoret Kristianstads Vattenrike, Kristianstad.
- Pehrson I, Edelstam C. 2002. *Naturbetesmarker*. Biologisk mångfald och variation i odlingslandskapet, Jordbruksverket, Jönköping.
- Påhlsson L (red). 1998. *Vegetationstyper i Norden*. TemaNord 1998:510, Nordiska Ministerrådet, Köpenhamn.
- Ringberg B. 1991. *Beskrivning av jordartskartan Kristianstad SO*. SGU Serie Ae nr 88, Uppsala.
- Sallerfors SE. 1974. *Gärds härad under dansk tid. Bebyggelse och befolkning*. Licentiatavhandling, Kristianstad.
- Scheutz S. 1993. Regimentets förhistoria. I Scheutz S (red). 1993. *Kunglig Wendes artilleriregementes historia 1794-1994*. Stiftelsen Kungl Wendes artilleriregementes historia 1794-1994, Kristianstad.
- Skansjö S. 1997. *Skånes historia*. Historiska media, Lund.
- Snogerup S, Jörgensen M. 1997. *I Linnés hjulspår runt Skåne*. Atlantis, Stockholm.
- Snogerup S, Jörgensen M. 2000. *Från Skånska resa till Skånes flora*. Lunds Botaniska Förening, Lund.
- Svensson H. 2006. *Vattenrikets historiska geografi 1700-1900. Del 1: Odlingssystem och agrara reformer*. Rapport inom Helgeådalens natur- och kulturlandskap i ett långtidsperspektiv, Högskolan Kristianstad.
- Sörensson M. 2008. *Inventering av solitära bin och rödlistade insekter på Åsumfältet och Everöd sandstäpp sommaren 2007*. Vattenriket i fokus 2008:04, Biosfärkontoret Kristianstads Vattenrike, Kristianstad.
- Tyler T. 2003. Sandstäppens status vårvintern 2003. *Bot. Notiser* 136 (4): 1 -22.
- Åsheim B. 1994. *Skiftesperiodens inverkan på Åsums och Åsumtorps byar inom N Åsums socken. Del 1-2*. Börje Åsheim, Mölndal.
- Ödman A. 2001. Norra Åsum, Härlöv och Lillö – Gård, borg och slott. *Föreningen Gamla Christianstads Årsskrift* 2001: 58-79.

Kartor

- Fälmätningsbrigaden. 1820a. *Skånska rekognoseringskarta 1812, 1815-20*. Utgiven av Lantmäteriverket & Krigsarkivet 1986. Kartblad VIÖ 201.
- Fälmätningsbrigaden. 1820b. *Skånska rekognoseringskarta 1812, 1815-20*. Utgiven av Lantmäteriverket & Krigsarkivet 1986. Kartblad VIÖ 202.
- Herbst BJ. 1844. *Karta öfver ägorne till hemmanet no 5, ½ mtl, Åsum uti Christianstad län, Gjerds härad och Åsums socken. Laga skiftade år 1832 af M Modigh. Hemmans klyfning förättade år 1844 av BJ Herbst*. Fastställd 1845. Lantmäterimyndighetens arkiv, akt 11-NÅS-40.
- Johansson H. 1946. *Karta över Kungl. Wendes artilleriregementes kasern och övningsområde N. Åsum*. Generalstabens Litografiska Anstalt, Stockholm.
- Topografiska Kåren. 1862. *Topografiska Corpsens karta öfver Sverige. Christianstad*. Graverad af C Schleich.
- Mebius E. 1905. *Karta öfver 3/8 mtl, no 5 litt Ca Åsum, uti Åsums socken, Gärds härad och Kristianstad län. Renoverad efter befintliga fastställda kartor och vid ägostyckning gagnad år 1905 av E Mebius*. Fastställd 1906. Lantmäterimyndighetens arkiv, akt 11-NÅS-107.
- Mebius E. 1906. *Karta öfver 1/128 mtl no 5 littera Cag Åsum, uti Norra Åsums socken, Gärds härad och Kristianstad län. Kopierad från ägostyckningen öfwer 3/8 mtl, no 5 littera Ca Åsum, af år 1905 och begagnad vid ägostyckning år 1906 av E Mebius*. Fastställd 1906. Lantmäterimyndighetens arkiv, akt 11-NÅS-108.
- Modigh M. 1826. *Concept Charta öfver Åsums ägor belägna uti Christianstads län, Gjerds härad och Åsum socken. Upprättad under åren 1807-1808 av andre lantmätaren Peter Olof Pilo och enskiftade till hemmanen No 7, 9 12, 28 och 16 åren 1820, 1822 & 1826*. Lantmäterimyndigheternas arkiv, akt 11-NÅS-15.
- Rikets Allmänna Kartverk. 1931. *Kristianstad län. Ugerup 68*. Generalstabens Litografiska Anstalt, Stockholm.
- Ryberg FL. 1835. *Karta över Åsum uti Christianstad län, Gjerds härad och Åsums socken. Upprättad åren 1807-1808 af Pilo. Nr 7, 9, 12, 28, 16 enskiftade åren 1820, 1822 och 1826 af Modigh. Utom avskrifne äor alla öfrige hemma men laga skifade åren 1831 och 1832 af Modigh och förättningen afslutad af Ryberg*. Fastställd 1835. Lantmäterimyndighetens arkiv, akt 11-NÅS-26.
- Statens Lantmäteriverk. 1974. *Ekonomisk karta över Sverige. Kristianstad län. 3D 2j Kristianstad*. Statens Lantmäteriverk, Stockholm.
- Sveriges Geologiska Undersökning. 1978. *Berggrundskartan Kristianstad SO*. Sveriges Geologiska Undersökning, serie Af nr 121, Stockholm.
- Sveriges Geologiska Undersökning. 1987. *Jordartskartan 3D Kristianstad SO*. SGU Serie Ae nr 88, Uppsala.

Övriga källor

- Gärds Ryttarförening. 2008. *Gärds Ryttarförening. Välkomna till Gärds*. <<http://svenskidrott.se/organisation.asp?orgelementid=40911>>. Hämtad 2008-05-18.
- Pan-Kristianstad. 2008. *Pan-Kristianstad. Årets idrottsförening 2006*. <<http://www.pan-kristianstad.nu>>. Hämtad 2008-05-18.
- Weinsjö U. 2008. Intervju med major Ulf Weinsjö vid Wendes Militärhistoriska Förenings öppet hus den 17 maj 2008.

Legend:

1. 1000	2. 1000	3. 1000	4. 1000	5. 1000	6. 1000	7. 1000	8. 1000	9. 1000	10. 1000	11. 1000	12. 1000	13. 1000	14. 1000	15. 1000	16. 1000	17. 1000	18. 1000	19. 1000	20. 1000	21. 1000	22. 1000	23. 1000	24. 1000	25. 1000	26. 1000	27. 1000	28. 1000	29. 1000	30. 1000	31. 1000	32. 1000	33. 1000	34. 1000	35. 1000	36. 1000	37. 1000	38. 1000	39. 1000	40. 1000	41. 1000	42. 1000	43. 1000	44. 1000	45. 1000	46. 1000	47. 1000	48. 1000	49. 1000	50. 1000	51. 1000	52. 1000	53. 1000	54. 1000	55. 1000	56. 1000	57. 1000	58. 1000	59. 1000	60. 1000	61. 1000	62. 1000	63. 1000	64. 1000	65. 1000	66. 1000	67. 1000	68. 1000	69. 1000	70. 1000	71. 1000	72. 1000	73. 1000	74. 1000	75. 1000	76. 1000	77. 1000	78. 1000	79. 1000	80. 1000	81. 1000	82. 1000	83. 1000	84. 1000	85. 1000	86. 1000	87. 1000	88. 1000	89. 1000	90. 1000	91. 1000	92. 1000	93. 1000	94. 1000	95. 1000	96. 1000	97. 1000	98. 1000	99. 1000	100. 1000
---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------

Map Title: Santa Asunción, Chiriquí, Panamá

Map Description: The map shows a large area of land divided into numerous small parcels, each labeled with a number. The parcels are arranged in a grid-like pattern, with some larger parcels in the center and smaller ones towards the edges. The map is oriented with North at the top. The title 'Santa Asunción' is written in a decorative font at the top center, and 'Chiriquí, Panamá' is written below it. The map is surrounded by a border, and there are some handwritten notes and signatures at the bottom.

51

Bilaga 2. Tabell med namn på åkrar och ängar där Åsum 6, prästgården, hade sina åkertegar med grödor och ängsmark till hö enligt Landeboken 1570. Markerna låg inom Östre Vång (blå text), Västre Vång (grön text), resp. den gamla fäladsvången Flexryd (svart text) som endast togs upp var 10-12 år. Därtill noteras att det finns ytterligare tegar på den nyupptagna Guldhögsvången men att dessa saknar namn, samt att det finns ännu mer lyckemark på utmarken som hör till prästgården.¹

Kornåker	Havreåker	Bovetesåker [†]	Lyckemark ^{††}	Ängsmark
Dejespjället	Höffdegierrid	Lille ljuse kull	Vrengeåker	Deyespjället
Storms åker	Lerbäcksåker	Store ljuse kull	Spjället	Storms äng
Huenetörnet	Eldringespjället	Mossebroåker	Attenskogsåker	Hörmaden
Vädingen	Stangåker	Sandåker	Vilebergsåker	Åängen
Hyllespjället	Vallåker	Lerbergsåker	Ååker	nedan Höffdegierrid
Toften	Flintåker	Getabjörket	Ekeåker	Mökärrs äng
Avilleåker	Frankehögsåker	på Mossen	Revegravsåker	del av Reffdrafiud
Bredningen	Ledsåker	Kragetörnet	nedan Rev. åker	Skaderäcken
Dalgir	Dalåker (1)	Södra hög (1)	Store Flexryd	Stangåker
Mjöingen	Dalåker (2)	Södra hög (2)	Lille Flexryd	Lille ljuse kull
	Torsåker	Söderhögsåker		Musse broåker
	Åkeåker	Brödåker		Saxängen
		på Mossen		Huggebolidt
		Ledsåker		Stage bolid
		Tockeåker		Hyrens högs äng
		Kollingeåker		Tre gierris lödir
		Ekesåker		på Maden
		Svansljungåker		Tockelyckan
				Biernekärrsäng
				Engierrislod
				Mossehögsåker

[†] Magra åkrar som besåddes med bovete efter 3-4 års träda. ^{††} Ännu magrare åkrar som besåddes efter 10-12 års träda.

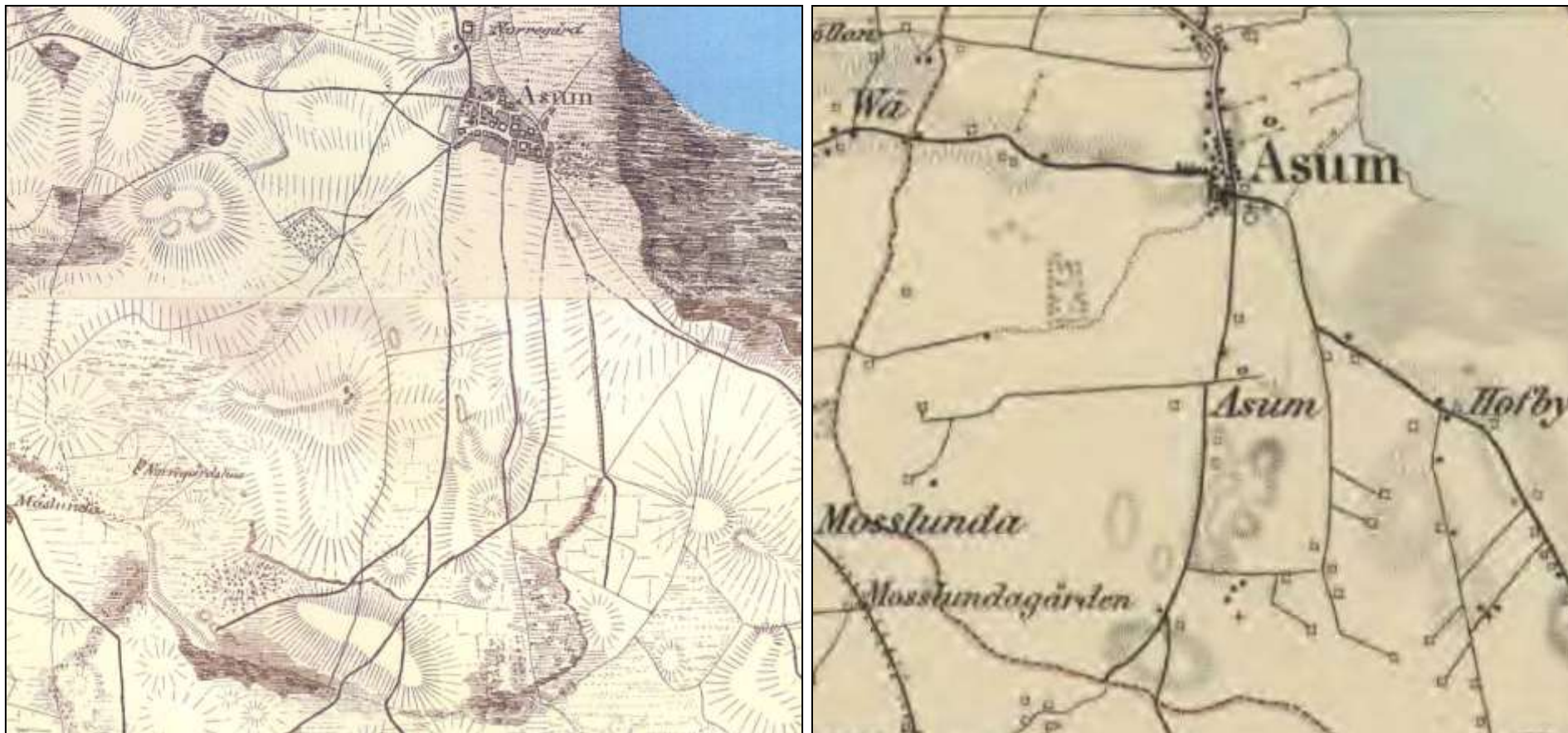
¹ Olofsson 1964.

Bilaga 3. Tabell med sammanställning av skiftesproblematiken i Åsums by mellan åren 1785-1835. Understyckningar sammanfattar händelser och slutresultat.¹

År	Skiftesproblematik och andra "prövningar"
1785-1793	<u>Åsum 28 begär storskifte</u> (Greggersson) => 1785-1787, sammanträden och inskränkningar till att mest röra gemensam bymark, Florins skifteskarta, avslut => 1793, fastställelse i häradsrätten => <u>endast viss gemensam bymark skiftad</u> .
1787-1790	<u>Åsum 28 begär nytt storskifte</u> (Gram) => 1787-1788, sammanträden och inskränkningar till att endast röra ägobyten => 1789, fastställelse i häradsrätten, överklagan => 1790, fastställelse i lagmansrätten => <u>endast vissa ägobyten sker</u>
1788-1790	<u>Krig mot Ryssland</u> => ryttare ur Livkompaniet från Åsum 8, 9, 12, 14, 15, 16 och 17 kommer aldrig tillbaka => <u>minst 7 stupade Åsumbor</u>
1798-1800	<u>Svår missväxt</u> => <u>allmän misär</u>
1806-1820	<u>Åsum 26 begär storskifte</u> (Svensdotter) => 1807-1809, sammanträden, utmätning av byn, Pilos skifteskarta => 1809-1812, sammanträden, lottning, avslut => 1813-1816, överklagan, häradsstyrelse, sammanträden, nytt avslut => 1817-1819, ändringsbegäran av Åsum 28 och Åsum 12 => 1819-20, dödläge, Åsum 12 uppmanas att överväga enskifte => <u>enskifte begärs, storskiftets dödsstöt</u>
1818	<u>Brand i Åsums by</u> => 10 gårdar eldhärjas, allmänheten uppmanas till insamling => <u>halva byn brinner upp</u>
1820-1827	<u>Åsum 12 begär enskifte</u> (Klingenberg) => 1820, enskifte för Åsum 12 fastställs, Åsum 7 (Mårtensson) och Åsum 28 (Fogelklou) begär också enskifte => 1821, sammanträden, tvister => 1822, Åsum 9 (Fajjersson) begär enskifte, sammanträden, enskifte för Åsum 7, 9, & 28 fastställs => 1826, Åsum 16 (Verdier) begär enskifte => 1827, enskifte för Åsum 16 fastställs => <u>totalt 5 enskiften fastställda</u>
1827-1828	<u>Åsum 8 begär laga skifte</u> (Verdier) => 1828, lantmätaren föreslår allmänt laga skifte, byalaget lyckas avstyra genom att göra eftergifter gentemot Verdier => <u>Åsum 8 drar tillbaka ansökan</u>
1831-1835	<u>Åsum 14 begär laga skifte</u> (Englasson) => 1831, sammanträden, gamla skifteskartor nyttjas, lokalisering av blivande skiften och eventuell kvarboenderätt i byn begärs av hemmansägarna => 1832, sammanträden, slutgiltigt skiftesförslag, tvister, avslut, överklagan => 1833, sammanträden, modifierat skiftesförslag, nya tvister, avslut anskaftas, kring byns laga skifte, förslag => <u>laga skifte inom hela Åsums by fastställs 1835</u>

¹ Åsheim 1994.

Bilaga 4. Fälmättningsbrigadens och Topografiska kårens topografiska kartor från 1815 (Skånska Rekognoseringskartan) resp. 1862. Observera hur det gamla bysamhället upplöstes och hur gårdarna (ofyllda fyrkanter) flyttades ut till nya skiften. Ensifte och laga skifte verkställdes under perioden mellan kartornas tillkomst. På den Skånska Rekognoseringskartan syns byns gamla vångar genom hägnadsmarkeringarna (tunna linjer).¹



¹ Fälmättningsbrigaden 1820a, 1820b. Topografiska kåren 1862.

Bilaga 5. Rödlistade arter av kärlväxter, buksvampar, insekter (speciellt solitära bin) och fåglar som nyligen observerats under inventeringar vid Åsumfältet. Deras respektive rödlistekategori är angiven liksom i vilken nyckelbiotop arterna påträffats. Betesmark syftar på de magra, sandiga betesmarkerna norr om Mellanfuret, sandmark på de omrörda, öppna sandhedarna som finns insprängda runt furuskogarna och tallskog på de mest värdefulla, grova tallskogarna och brynen i framförallt Södra Furet.¹

Art	Röd-listan	Betes-mark	Sand-mark	Tall-skog	Övrig biotop
Fingerhirs <i>Digitaria ischaemum</i>	NT	x			
Stjälkröksvamp <i>Tulostoma brumale</i>	NT		x		
Sträv jordstjärna <i>Geastrum berkeleyi</i>	EN		x		
Dvärgjordstjärna <i>Geastrum schmidelii</i>	NT	x			
Liten diskroksvamp <i>Disciseda candida</i>	VU				x
Spetssandbi <i>Andrena apicata</i>	NT		x		x
Fältsandbi <i>Andrena bimaculata</i>	VU		x		
Stäppsandbi <i>Andrena chrysopyga</i>	EN	x			
Fibblesandbi <i>Andrena fulvago</i>	NT	x	x		
Väddsandbi <i>Andrena hattorfiana</i>	VU	x	x		
Slättersandbi <i>Andrena humilis</i>	EN	x			
Blodsandbi <i>Andrena labiata</i>	NT	x	x		
Busksandbi <i>Andrena morawitzi</i>	EN				x
Sotsandbi <i>Andrena nigrospina</i>	NT		x		
Hedsidenbi <i>Colletes fodiens</i>	NT		x		
Klöversandbi <i>Colletes marginatus</i>	NT	x	x		
Praktbyxbi <i>Dasypoda hirtipes</i>	NT	x	x		
Kustbandbi <i>Halictus confusus</i>	NT		x		
Stäppbandbi <i>Halictus leucaheneus</i>	NT	x	x		
Guldsmaalbi <i>Lasioglossum aeratum</i>	NT		x		
Alvarsmalbi <i>Lasioglossum lativentre</i>	NT	x	x		
Sandsmaalbi <i>Lasioglossum sabulosum</i>	DD		x		
Stortapetserarbi <i>Megachile lagopoda</i>	VU	x	x		
Pannblodbi <i>Sphecodes miniatus</i>	NT		x		
Punktblodbi <i>Sphecodes puncticeps</i>	NT		x		
Nätblodbi <i>Sphecodes reticulatus</i>	NT	x	x		
Mosshumla <i>Bombus muscorum</i>	NT	x	x		
Läppstekel <i>Bembix rostrata</i>	VU		x		

¹ Gärdenfors 2005. Hansson 2008. Olofsson 2008. Olsson 2008. Sörensson 2008.

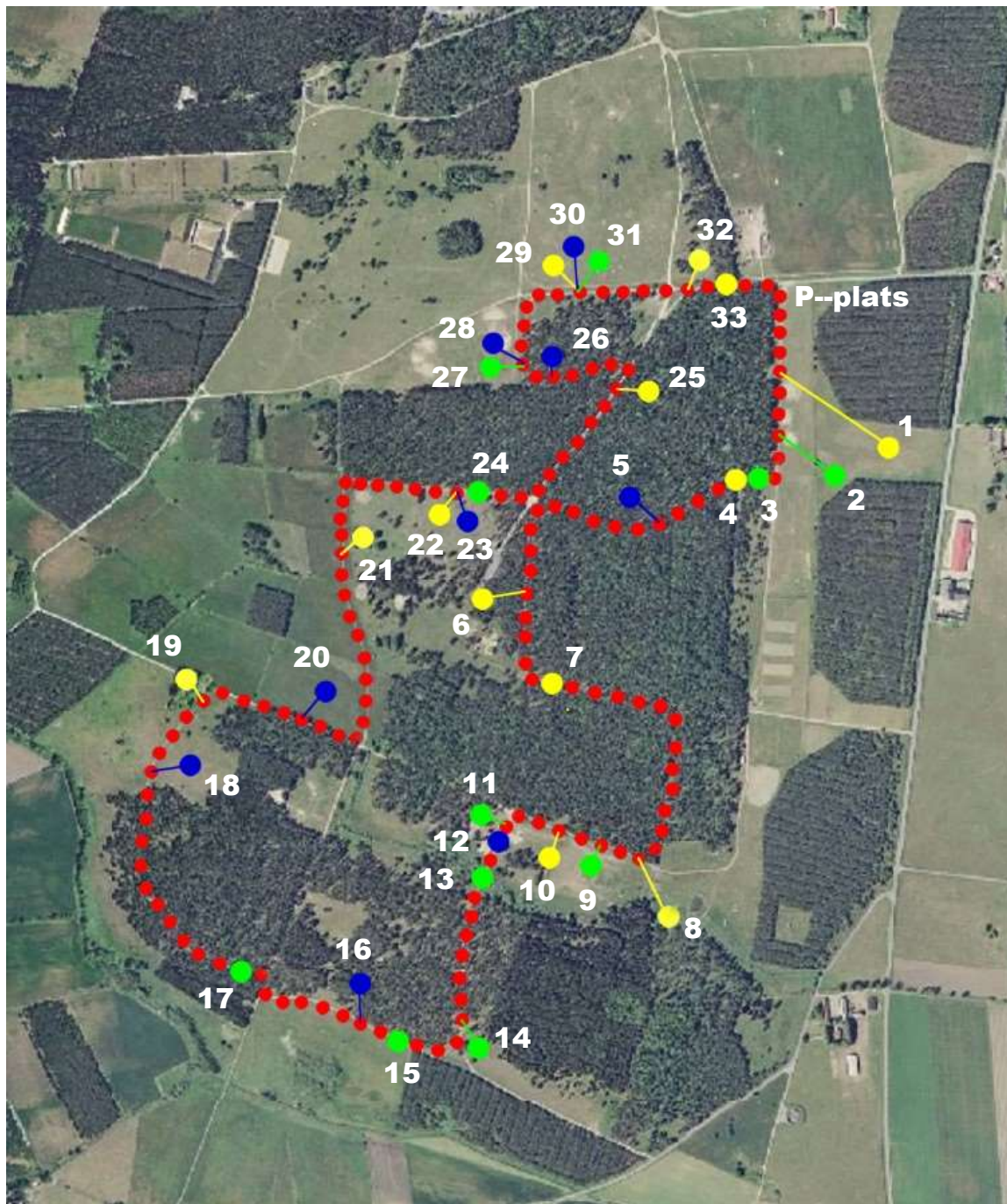
<i>Lestica subterranea</i> (en rovkstekl)	NT	x			
Mindre vårvägstekl <i>Priocnemis coriaceae</i>	NT			x	
Silversmygare <i>Hesperia comma</i>	NT	x	x		
Violettkantad guldvinge <i>Lycaena hippothoe</i>	NT	x	x		
Svartfläckig blåvinge <i>Maculinea arion</i>	VU		x		
Metallvingesvärmare <i>Adscita statices</i>	NT	x	x		
Allmän bastardsvärmare <i>Zygaena filipendulae</i>	NT		x		
Bredbrämad bastardsvärmare <i>Zygaena lonicerae</i>	NT		x		
Liten bastardsvärmare <i>Zygaena viciae</i>	NT		x		
Åkerväddantennmal <i>Nemophora metallica</i>	VU		x		
Smal frölöpare <i>Harpalus anxius</i>	NT	x			
Hedfrölöpare <i>Harpalus rufipalpis</i>	NT		x		
Månhornsbagge <i>Copris lunaris</i>	VU	x	x		
Hedrotkrypare <i>Diastictus vulneratus</i>	NT		x		
Ribbdynbagge <i>Heptaulacus sus</i>	EN		x		
Krokhörndyvel <i>Ontophagus fracticornis</i>	NT		x		
Rakhörndyvel <i>Ontophagus nuchicornis</i>	NT		x		
Ängsjordbagge <i>Heptaulacus villosus</i>	NT	x			
Humlekortvinge <i>Emus hirtus</i>	EN		x		
Almsavkortvinge <i>Silusa rubiginosa</i>	NT				x
Större poppelvivel <i>Cossonus parallelepipedus</i>	VU				x
Trädesvivel <i>Hypera dauci</i>	VU		x		
<i>Chrysolina hyperici</i> (en bladbagge)	NT		x		
Smaragdfallbagge <i>Cryptocephalus sericeus</i>	VU	x	x		
<i>Labidostomis longimana</i> (en bladbagge)	NT	x	x		
<i>Merodon avidus</i> (en blomflug)	NT		x	x	
Getingrovflug <i>Asilus crabroniformis</i>	VU		x		
Eldrovflug <i>Choerades igneus</i>	VU			x	
Skogsduva <i>Columba oenas</i>	NT			x	
Törnskata <i>Lanius collurio</i>	NT			x	
Sånglärka <i>Alauda arvensis</i>	NT				x
Stenskvätta <i>Oenanthe oenanthe</i>	NT				x
Rapphöna <i>Perdix perdix</i>	NT				x
Backsvala <i>Riparia riparia</i>	NT				x
Hämpling <i>Carduelis cannabina</i>	NT				x

Bilaga 6. Rödlistade insektsarter till vilka det finns nationella åtgärdsprogram (ÅGP) knutna och något om arternas ekologi.¹

Art	Rödlista	Åtgärdsprogram	Ekologi
Svartfläckig blåvinge <i>Maculintea arion</i>	VU	ÅGP för svartfläckig blåvinge	Konkurrenssvag, på öppna torrmarker. Larv lever i timjanblommor, därefter hos (hed)rödmyran där den övervintrar.
Stortapetserarbi <i>Megachile lagopoda</i>	VU	ÅGP för stortapetserarbi	Knuten till varma torrmarker med god tillgång på korgblommiga växter, speciellt vädsklint. Bon i slänter m m.
Spetssandbi <i>Andrena apicata</i>	NT	ÅGP för hotade bin på <i>Salix</i>	Knuten till lätta jordar med tillgång på <i>Salix</i> . Bon i marken som provianteras på våren med <i>Salix</i> -pollen till larven.
Fältsandbi <i>Andrena bimaculata</i>	VU	ÅGP för hotade bin på <i>Salix</i>	Marklevande art som tidigt på våren hämtar pollen från bl a <i>Salix</i> och som senare har en högsommargeneration.
Busksandbi <i>Andrena morawitzii</i>	EN	ÅGP för hotade bin på <i>Salix</i>	Vårtidig art, knuten till varma, solexponerade torrmarker med god tillgång på <i>Salix</i> .
Väddsandbi <i>Andrena hattorfiana</i>	VU	ÅGP för vildbin på ängsmark	Knuten till öppna eller igenväxande torrmarker med säker tillgång på åkervädd. Bon i marken.
Slåttersandbi <i>Andrena humilis</i>	EN	ÅGP för vildbin på ängsmark	Knuten till solöppna, blomrika marker med god tillgång på fibblor av olika slag som näringsväxter.
Stäppbandbi <i>Halictus leucaneus</i>	EN	ÅGP för arter på stäppartad torräng	Knuten till varma, solexponerade sandmarker med ojämn markomrörning som ger nakna fläckar.
Läppstekel <i>Bembix rostrata</i>	VU	ÅGP för arter på stäppartad torräng	Gräver dm-djupa bon på extremt varma sandmarker. Larv matas medflugor fångade på timjanmattor.
Månhornsbagge <i>Copris lunaris</i>	VU	ÅGP för dynglevande skalbaggar	Knuten till spillning på glest och kort bevuxna sandfält. Honan stannar hos larven och utövar yngelvård.
Ribbdyngbagge <i>Heptaulacus sus</i>	EN	ÅGP för dynglevande skalbaggar	Knuten till framförallt hästspillning på varma, utpräglat torra, sandiga marker. Sensommarart.
Humlekortvinge <i>Emus hirtus</i>	EN	ÅGP för dynglevande skalbaggar	Rovdjur vid spillning i mycket varma, småbrutna, gärna kuperade miljöer, bl a i kantzonen av betesmarker.
Eldrovfluga <i>Choerades igneus</i>	VU	ÅGP för jättepraktbagge	Knuten till gamla, varma tallskogar med tillgång på död ved. Larv utvecklas troligen i murken tallved.

¹ Ehnström 2005. Elmquist & Nielsen 2007. Ljungberg 2007. Sörensson 2008.

Bilaga 7. Exempel på natur- och kulturvärden på Åsumfältet, längs en slinga som är lämplig för rundvandring (röd markering). Naturvärden (grönt) och kulturvärden (gult) kompletteras med platser som är intressanta ur någon naturvårdsaspekt (blått).



1. Linnés resväg. Extensivt åkerbruk på sandmark, märeghörsel, växtnoteringar, s 21-22.
2. Strandlinjen. Strandlinjens variation efter istiden och läge under äldre stenåldern, s 10.
3. Värdiväxter & vildbin. Viktiga värdiväxter (t ex fibblor), oligolektiska bin, s 39-41.
4. Utmarksgräns. Ungefärlig gräns, sandig utmark, nyupptagen inmark, s 28.
5. Igenväxning. Förbuskning i tallskog, färre öppna, sandiga ytor, s 36.
6. Militärörråd. Militärminne, fortfarande i bruk, s 33-34.
7. Markväg. Militärens terrängkörning, övningsbana i Mellanfuret, s 33-34.
8. Skönabäck. Fuktstråk, utmark, ängsmark, s 27-28.

9. Buksvampar. Stjälkröksvamp, sträv jordstjärna, kalkindikation, s 39.
10. Terrängridbana. Gärds ryttaförening, terrängridning, markomrörning, s 35-36, 41.
11. Hotspot för bin. Sandblottor, varmt bryn, vildbin, bon i sanden, dvärgblodbi, s 40-41.
12. Krossgrus. Markförändring, missgynnar bina, s 46.
13. Videsnår. Blommar tidigt på våren, pollenrikt, *Salix*-beroende bin, s 41.
14. Hotspot för arter. Sandmark och varmt bryn för bin, gammal tallskog för skogsduva & törnskata, s 40-43.
15. Vackert tallbryn. Moig markväg, varmt söderläge, gammal gles tallskog, s 40-43.
16. Kalhygge. Förlust av boträd, drastisk klimatpåverkan, s 45.
17. Grova hålträd. Gammeltallskog, hålträd, skogsduva i spillkråkehål, s 42-43.
18. Igenväxning. Ohävdad mark, gräs och buskar tar över, artfattigt, s 47.
19. Furegården. Mindre lantgård, markägare bodde kvar, A3-anställda, revs ~1960, s 32.
20. Gödsling. Mager utmark, gödsling, vallodling, utarmning på arter, s 44-45.
21. Jarlstorp. Jarstorks marker och historia, s 26-29.
22. Lyckemark. Extensivt åkerbruk på utmark, tegindelning, s 13, 26-28.
23. Igenväxning. Tallsly, beskuggning, värdväxter försvinner, insekterna drabbas, s 47.
24. Hotspot för arter. Mager sandmark, timjanmattor, grov tallskog, eldrovfluga, s 39-42.
25. Bronsåldersgravar. Spår från stenåldern i Snårarp, gravhögar från bronsåldern, gravskick, s 13-14.
26. Död ved. Inte fult, gynnar faunan, behövs mer, s 48.
27. Hotspot för arter. Mager sandmark, markomrörning, rik fauna och flora, s 38-41.
28. Marksligage. Bil-drullar, militärfordon, hästtramp, sandblottor, s 40-41, 48.
29. Utmark. Gammal lyckemark, nära inägorna, betesmark långt senare, s 28.
30. Naturbetesmark. Måttligt gödslad, artrik biotop, mulens marker, s 38-39, 42.
31. Dyngbaggar. Mager sandmark, spillningslevande insekter, månhornsbagge, s 42.
32. Bronsåldersgrav. Gravhög från bronsåldern, slitage från jordbruket, s 12-13, 46.
33. Motionsspår. Många stigar, rekreatjonsområde, föreningsliv, s 35.